

BUDAPEST

A VÁROSLAKÓK FOLYÓIRATA

2016/5

Sebestyén László felvétele

TARTALOM

ÖTVEN ÉV	
◀ Szervusztok, régi barátok	2
<i>Elek Lenke</i>	
Mátyás szép majorja	4
<i>Buza Péter</i>	
Görgei Artúr halála és temetése	9
<i>Debreczeni-Droppán Béla</i>	
◀ „A valóság szebb lesz a mesénél”	12
<i>Csontó Sándor</i>	
TERESEDÉS	
Ferencvárosi szívcsakra	14
<i>Csontó Sándor</i>	
Simplicissimus Budapestje	16
FÉNYÍRDA	
Csodás menekülések	18
VILÁG VÁROS	
◀ Integrált megújulás	19
<i>Tosics Iván</i>	
LAKÓTELEP	
A közös problémáktól a közösségi lehetőségekig	23
<i>Somogyi Krisztina</i>	
DÉL	
◀ Tűzoltó legyek vagy katona?	26
<i>Horváth Júlia Borbála</i>	
Györe Balázs: Részletek a röltex(t) ciklusból	28
Nyárindító koncert a BFZ-vel	30
Szentpétervári hidak	30
◀ Lélegzetelállító képek Budapesten	30
Tavasza a Krúdy-negyedben	30
Perspektívák	
Abszurd a Tháliában	31
<i>Zappe László</i>	
ÉTKEZÉSI ÍRÓ	
◀ Gondold meg, és igyál!	32
<i>Jolsvai András</i>	

BUDAPEST ilyen-olyan ügyeiben nap mint nap repkednek petíciók. Ma már szinte kizárólag elektronikus formájú aláírásgyűjtések. A minap a Nagy Budapest Törzsasztal körül megint egyszer a hirtelen, központilag elhatározott óriásprojektekre terelődött a szó. Ekkor *Simplicissimus* azt találta mondani, hogy „az a nagy baj a posztkommunista országokkal, hogy itt a demokrácia olyan, mint egy félig sült cipő: az emberek könnyen mondanak mindenre nemet, de az igenek nagyon nehezen születnek meg.”

Amire a józan *Quietissimus* azonnal rávágta: „Ahol nincs bizalom, ott nem sült készre soha a demokrácia.”

Míndez azért került elő, mert (nem elektronikus, hanem hagyományos) aláírásgyűjtés kezdődött a Magyar Rádió épületegyüttesének védetté nyilvánítása érdekében, „Felhívás a Magyar Rádió épület-együttesének, szellemi és anyagi vagyonának megőrzésére, tartós védelmére és hasznosítására” címmel. Ez első látásra pont az ellentéte a szokásos dolognak, a tagadásnak: hiszen pozitív programot kínál egy érdekes (bár össze-vissza toldozott-foldozott) épületcsoport, illetve a benne található irat- és tárgy-együttes megővására.

A felhívás így kezdődik: „Az egyre üresebbé váló épületegyüttest szemlélve, a naponta felröppenő különböző hírek nyilvánvalóvá teszik a Civilek a Palotanegyedért Egyesület számára, hogy a Magyar Rádió épületegyüttese, archívumai sürgős védelmet igényelnek. Teljesen nyilvánvaló – legalábbis a saját értekeink megőrzésének fontosságával tisztában lévő, bármilyen szakmájú, felkészültségű személy előtt –, hogy itt most egy nemzeti emlékhely elpusztítása történik, ami nem nézhető tétlenül, ölbe tett kezekkel.”

Az aláírásgyűjtő fő felsorolja, mely épületekre vonatkozik ez a követelés (közte van egy bunker is, amelyről kevesen hallottak), valamint a Rádió- és Televíziótörténeti Múzeum teljes anyaga és sok más. A javaslat egyik apropója a forradalom 60. évfordulója.

Pozitív program tehát – de a mélyén ott rejtőzik megint csak a tagadás: mert erősen tartják magukat azok a híresztelések, hogy az épületegyüttes új gazdája az Országos Széchényi Könyvtár lesz.

Képzeli el, hogy az aláírásgyűjtők sikerrel járnak. A könyvtár verziót az illetékesek ejtik, a Bródy tömbből nemzeti emlékhely lesz idén, és döntés születik egy új intézmény megalapításáról. Kezdődhet a kitalálás, a tervezés, az építkezés, és öt év múlva megnyílna a... mi is? Nevezőnk Puskás Tivadar Élményközpontnak (PTÉ).

Próbáljuk meg elképzelni a lakosság érdeklődését. Nem kétséges, hogy a körüton belüli iskolai osztályoknak jó lehetőség lenne különleges történelemórák tartására. De a hétvégeken? Életszerű az, hogy egy családban szombat reggel felkiált egy családanya: Tudjátok mit, gyerekek? Menjünk el a Puskás Tivadar Élményközpontba! A fodrásznál mesélték, hogy rettentő érdekes, a srácok is élvezték...?

Simplicissimus úgy véli, hogy egy ilyen intézmény önállóan nemigen lehet életképes. *Quietissimus* ellenben tagadja, hogy a merkantil mérlegelés volna az egyetlen döntő szempont. Mármost mifelénk. De vajon nem lehetne-e jó kiegészítő funkciója egyik a másiknak? Ami ezt a konkrét esetet illeti, a Széchényi Könyvtár esetében ez nem is kérdés. Hiszen a nemzeti könyvtárak már régen nem csak könyveket és folyóiratokat, hanem hangzó anyagokat is gyűjtenek. Ebben az esetben a nyilvános akciónak arra kellene irányulnia, hogy az új funkció megvalósulása során már a programalkotáskor, később az építészeti tervpályázatban szerepeltessék a régi funkcióknak való emlékképzést.

Van erre Amsterdamban egy különösen jó példa. Az IJ tengerőből partján áll egy hatalmas, a 2000-es évek elején nyílt szálloda, Hotel Lloyds a neve. Egykor a Kelet-Európából érkező, Amerikába induló turisták átszálló- és tetvetlenítő állomása, később évtizedekig javítóintézet volt. Nem tudjuk, hogy az eladásnak feltételeként szabták-e, hogy e régi funkcióknak emléket állítson az új tulajdonos, mindenesetre megtette. Az egyik lépcsőház valóságos kis múzeum lett, benne vitrinekben eredeti tárgyak, terovrajzok, vetítések.

Van aztán egy másik felröppent hír is a Bródy Sándor utcai együttesrel kapcsolatban. A közelben működő Színház- és Filmművészeti Egyetem is szívesen költözne ide. Ez a funkció megint csak jól összeegyeztethető lenne a Rádió emlékének, örökségének őrzésével. Egy ilyen intézménybe sok tan- és próbaterem kell. Semmi akadályja nem lenne annak, hogy a Tanterem szó helyett a Stúdió szót használják...

Quietissimus a következőképpen summázta a dolgokat. Sokaknak lehetnek jó és jobb ötleteik. De egy olyan országban – és (fő)városban – ahol az értékörzés lesz lassan az utolsó a döntőnkök mérlegelési szempontjai között, felelőtlenség nem tiltakozni, ha katasztrófa fenyeget. Utolsó negyedszázadunk arra szocializált mindnyájunkat, hogy foggal-körömmel harcoljunk azért, amink még megvan. Azt persze érdemes lenne meggondolni, hogy jót akaró, nagyhangú kisegérként önállóan indulunk-e csatába, vagy beállunk valamelyik nagymacska mögé. Am ehhez azt is ki kellene deríteni alkalomról-alkalomra, melyik elefánt kerül majd éppen a döntéshozó szerepbe.

Reménytelen társasjáték? Szabálytalan szabályok? Pusztuló terepen?
Igen. Éz BUDAPEST

BUDAPEST

a városlakók folyóirata

Pro Cultura Urbis díj 2007

XXXIX. évfolyam, 5. szám
megjelenik minden hónap 15-én

Alapítva: 1945

I–III. évfolyam: 1945–1947
szerkesztő:

Némethy Károly, Lestyán Sándor

IV–XXVI. évfolyam, 1966–1988
szerkesztő:

Mesterházi Lajos, Fekete Gyula,
Vargha Balázs, Jávor Ottó, Szabó János

Főszerkesztő:

Buza Péter

Olvasószerkesztő:

Saly Noémi

Szerkesztőbizottság:

**Angelus Róbert, Buza Péter,
Csontó Sándor, Hidvégi Violetta,**

Kirschner Péter, Mezei Gábor,

N. Kósa Judit, Saly Noémi,

Sándor P. Tibor (archív fotó),

Sebestyén László (fotó),

Török András (Simplicissimus Budapestje),

Zeke Gyula

Facebook oldalunk szerkesztője:

Vadász Ágnes

A szerkesztés műhelye

a Nagy Budapest Törzsasztal

A szerkesztőség levelezési címe:

1054 Budapest, Honvéd utca 3.

E-mail: budapestfolyoirat@summa-artium.hu

Honlap: www.budapestfolyoirat.hu

Kiadja

Summa Artium Nonprofit Kft.

Felelős kiadó: Török András

1054 Budapest, Honvéd utca 3.

Telefon: 318-3938, fax: 318-3938

Lapigazgató

Szűcs Andrea

A BUDAPEST partnere

a Városháza Kiadó

Kiadóvezető: Csomós Miklós

Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár

1088 Budapest, Szabó Ervin tér 1.

Telefon: 411-5000

Terjesztés:

HÍRVILAG Press Kft.

Telefon és fax: 411-0491

hirvilag.press@hirvilagpress.com

A folyóirat megjelenését az NKA támogatja

Tördelés:

Görög Gábor

Nyomdai munka:

Pharma Press® Kft.

1037 Budapest, Vörösvári út 119-121.

telefon: 577-6300, fax: 323-0103

ISSN: 1785-590x

Nyilvántartási szám: 2.2.4/237/2004

A borítón:

Tűzoltó legyek vagy katona?

(26. oldal)

A hátsó borítón:

Mátyás szép majorja

(4. oldal)

ÖTVEN ÉV

Szervusztok,
régi barátok

Elek Lenke

Hihetetlen. A fekete-fehér fotókon mindenki sovány, vidám és nagyon fiatal. Elballagtunk, limuzin és hosszú estélyi nélkül, de azért megadtuk a módját. Cigaretta és alkohol – először legálisan – és összetegeződés az esti banketten.

Ezüstös-kékes brokát csináltatott miniszoknyás kiskosztümben, törpe túsarkúban, emeletes konttyal feszíték. A barátnóm rózsaszín selyemshantung kétrészesben, amit a Régiposta utcában vásárolt gyönyörű gombok dobtak föl. Jé, mindenkinek egyforma a frizurája, tupír minden mennyiségben, a fiúknak meg a fülcimpájukig ér a hajuk, legalább olyan hosszú, mint Paul McCartney-é.

Pedagógus legendák

Hát így búcsúztunk az iskolától, amelyet őszintén szeretttünk. Azok is, akik nem lettek jelesek, bár a mi E osztályunkból – igen, ez a Ratkó-korszak – egy-két kivétellel mindenkit felvettek egyetemre, nagy szó volt.

A budai József Attila Gimnázium akkor még a hajdan *Szent Imre* herceg nevét viselő budai ciszterci rendi épületben fogadta a diákokat. 1948-ban államosítás következett, 1950-től már a nagy költő nevét felvéve, köztük későbbi zseniális színészeket,

Készült egy interjú *Vasbányai Ferenc*cel évtizedekkel később. *Stefan Zweiget* idézte, aki a maga bécsi iskolájáról így nyilatkozott: „Minden szellemi dolog iránt olyan szenvedélyességet oltott a vérembe, amelyet soha többé nem szeretnék elveszteni, és mindaz, amit azóta olvastam és tanultam, ezeknek az esztendőknél megszilárdult alapján áll. Igen, ez az igazi, a klasszikus gimnázium, amely egy életre szóló programot tudott adni. Ilyen volt az első találkozás órájában számomra a József Attila Gimnázium. A kezdeményező erő, a versenyszellem, a gondolatnak, az írásnak és a kimondott szónak a fontossága ott vibrált a mindennapok fölé emelkedő, ünnepélyességet jelentő közösségi megnyilatkozásokban.”

zenészeket, költőket, írókat, egyetemi oktatókat, szociológusokat.

Pedagógus legendák tanítottak bennünket. *Palotás János, Vasbányai Ferenc, Divinyi Mihály, Nobel Iván, Gyürey Vera, Laurenszky Gusztáv, Ganczer Sándorné* – mind fiatal emberek, persze a mi szemünkben őskövületnek tűnt némelyikük, még huszonéves, szép tanárnőink is. Ők is többnyire köpenyben, szolid pömpszben, olykor törpe túsarkúban, rúzsozva, félnék illatú parfümmel. Lyukasórán ott kávéztak „civilben” a szemközti Sport szálló teraszán. Mindig szerettem volna tudni, vajon mit pletykálnak rólunk.

Partizántól a papig

Tanáraink között akadt mániákus nyugdíjazott partizán, nyelveket beszélő jól szituált úriasszony, okos pap és az avantgárd művészetekért rajongó fiatal értelmiségi. De abban egyetértettek, hogy szerették a diákokat, többnyire felnőttként kezelték bennünket. Mivel két évfolyam volt csak koedukált, a lányok két egész évfolyam fiú kollekciójából válogathattak.

Ha a mai oktatási helyzetre gondolok, sajnálom a gyerekeket. Az akkori tanároknak is voltak gondjaik, de másokkal és másért kellett megküzdeniük. Például ha valamelyikünk olyasmit írt az iskola újságjába, ami veszélyesnek tűnhetett – 56 időben még közel volt – és keményen szölt érte a kerületi KISZ-bizottság, akkor akadt, aki bátorítsa, egyben megvédje.

De erről szélesebb körben nem esett szó, akit érintett, az is elhallgatta. Hol is esett volna róla szó? Szakkörön vagy a KISZ-redezvényeken?

Mintha valamiféle burookban éltünk volna a neobarokk palotában, amely az 1920-as évek vége felé épült, és avatásán jelen volt az akkori kormányzó is. Amikor szünetben végigrohantunk a folyosókon, az érettségi tablók megakadhatott volna a szemünk az ifjú *Latinovits Zoltán*on, *Bálint Andráson*, *Cseh Tamáson*, *Frenreisz Károlyon*, *Szombathy Gyulán* – de mi mindezzel nem törődtünk akkor. A másnapi mateklecke meg a fizikadolgozat vont el a figyelmünket. Kémia- és fizikatanáraink hamar belátták, hogy egy-egy osztályban jó, ha 8–9 gyerek érti, amit mondanak, és békén hagytak bennünket, nem erőltették, ami nem ment.

Européer és stylist

A tantervhez hál'istennek kicsit sem gaszgató, irodalmat, nyelvtant, pszichológiát, művészettörténetet és filmesztétikát

oktató tanárnőnk bezzeg annál komolyabban vette a munkát. 16 oldalas magyar dolgozatok, kétórások, egyetemi színvonalon, előtte napokig könyvtározás... Hozzá mindenki végletesen viszonyult – volt, aki imádta és felnézett rá, más alig bírta elviselni. Némely lány esetében elvállalta az akkor ismeretlen stylist feladatát is, megjegyezve, hogy ez az új frizura szörnyű, a mini türkiz kabáthoz meg nem illik a kontyra felbiggyesztett rózsaszín selyemkendő.

Volt olyan irodalomóránk, amikor a Balázs Béla Filmstúdióban megnéztük a legújabb *Sára Sándor* és *Szabó István* rövidfilmeket, máskor *Dürrenmatt*, *Semprun* és *Camus* regényekről beszélgettünk. Tudtuk, éppen kik nyerték az akkori irodalmi Nobel-díjakat. Felléphettünk egy magasabb műveltségi szintre és kiláthattunk a vasfüggönyön túlra is – bár ez a szó egyszer el nem hangzott.

Nem tetszett neki, hogy olyan csupasz a terem fala. Amikor teleraktuk poszterekkel, megjegyezte: hát ezek nem tipikus Picassók.

Az osztályba egészen különböző családi indíttatású és származású gyerekek jártak, de erről soha nem esett szó, mint ahogy a szülők anyagi helyzetéről sem. Nem hallottam egyetlen antiszemita megjegyzést. Az esetlen, bár a lányok által kicifrázott-egyénesített iskolaköpenyek a meglévő jövedelmi különbséget igyekeztek elfedni. No meg: egy kiemelt munkás körülbelül annyit keresett, mint egy külkereskedő. A lánymányosi lakótelepi panelházban egy emeleten laktunk a legfőbb ügyéssel.

A József Attila Gimnázium neobarokk palotájából nem hiányzott a díszterem sem, ahol gyakran rendeztek színelőadásokat – itt látta meg először *Bajor Gizi Latinovitsot*,

és javasolta neki a pályát, amit neki teremtetett az ég. Később aztán ezen a színpadon játszott az Omega a szalagavató bulikon, hiszen az együttesből is többen ide jártak.

Egyenblúzban a tablón

Ekkor még korántsem menyasszonyi ruhában ropták a lányok a szalagavatós táncot, mint manapság, és persze eszükbe sem jutott tánctanárt, fodrászt és sminkest fogadni. Inkább laza buli volt az akkori bál, ahol tviszteltünk, lassúztunk, szolid kido-bós rock and roll is járt.

A tablóképen fehér, fodros egyenblúzban mosolygunk – csak egy blúzt vettünk meg, közösen, és mindenki ugyanabban fényképezkedett a Móricz Zsigmond kör-téri kis fotószalonban.

A fiúk többnyire a ballagás alkalmából kapták meg az első öltönyüket, talán még zakójuk és nyakkendőjük se volt addig. Legtöbbjük utálta a bottal-tarisznyával való ballagást, felesleges hacacárának gondolták. Nem kaptunk drága ajándékokat, talán elmentünk családostul egy „elegánsabb” étterembe, ilyesmi addig ritkán fordult elő az életünkben. A ballagás alatti mosolyok és a bohóckodás mögött persze izgalom és idegesség bujkált.. Hogyan tovább, ha nem vesznek fel?

A bankett a gimnáziummal szemközt, a Feneketlen tónál lévő Sport szálló éttermében zajlott le, mindenki meglepedésére, legalábbis nem emlékszem, hogy bárki panaszkodott volna.

A menü? Nos, nem ragyogtak akkor még az égen Michelin-csillagok, de még Gault-Millau guide szakírók sem leselkedtek errefelé – sülték, rántott húсок, vermutok, muskotályos borok jártak.

Azt már lehetett sejteni, hogy ki az, aki külföldre megy férjhez, és ki az, aki majdan „disszidál”. Ő pontosan tudta, mi vár rá Nyugaton, és racionálisan bevállalta, hogy évekig utána nem jöhet haza, a rokonok meg nem léphetik át az országhatárt arrafelé.

Azt még nem tudhattuk, hogy milyen sokan laknak majd külföldön a rendszerváltás után. Rendszerváltás? Teljesen értelmetlennek és irreálisnak tűnt volna maga a fogalom is.

Ki álmodott és mit?

Barlay Bence, az intézmény mai igazgatója a gimnáziumról két évvel ezelőtt megjelent könyv kapcsán ötvenéves Csipkerózsika-álomról beszélt. Nem hinném, hogy tetszhalottak lettünk volna. Naivabbak voltunk, mint a mai fiatalok, és a szó mai értelmében nem politizáltunk. Egy-egy „56-os” család otthon, zárt ajtóik mögött igen, de akkor sem a gyerekek előtt. Egyébként nagyon is a valóságban – a gondtalan tizenéves korban – éltünk. A tanárok – legalábbis így érzem, utólag – beadtak mindent, hogy megtanítsanak bennünket oly sok mindenre, amiről csak később tudtuk meg, mennyire felesleges.

Hogy a vastag neobarokk falak álmodtak-e, és mit, ki tudja. Azt bizonyára nem sejtették, hogy a ballagás után ötven évvel ismét ellátogatunk közéjük, végigjárjuk a folyosókat, bár kicsit alacsonyabbnak látjuk a patinás boltíveket, mint fél évszázada. Az, hogy a gimnázium újból egyházi intézmény lett, hidegen hagy bennünket. Tudjuk, ez már nem a mi „Jóskánk”.

Egyre gyakrabban jövünk össze osztálytalálkozóra, már azok, akik megmaradtunk, és kezdjük megbecsülni az időt, az éveket. A régiéket, a mostaniakat. ●

Mátyás szép majorja

Buza Péter

Több mint harminc éve, hogy lapunkban – még a „történelmi” sorozatában – megjelent az az írásom (BUDAPEST 1985/12), amelyben először tettem kísérletet arra, hogy felvázoljam hipotézisemet: az 1803-ban épült, ma a Fűvészkert igazgatósági épületként szolgáló egykori Festetics vadászkastély alatt kell keresni s lehet megtalálni Mátyás király pesti vadászkastélyának visszacsönkült falait, alapját. Az azóta eltelt emberöltőnyi idő kevés volt ahhoz, hogy teóriámat bárki is közelebbről megvizsgálja a téma hivatásosai közül. Hátha most. Következzék a talán kissé provokatív újabb bizonyítási kísérletet.

A kastély Barth metszetén az 1830-as években, amikor még nem épült meg a hangsúlyos rizalit, amely ma uralja a keleti homlokzat képét

A 19. század közepén kezdte izgatni először a tudós közvéleményt az addig fel sem tett kérdés: hol volt, hol lehetett Mátyás királyunk pesti vadaskertje és vadászkastélya. Hogy volt egyáltalán, azt Antonio Bonfini, a kortárs meséli el, sajnálatosan visszafogottan. Heltai Gáspár magyar szavaival így szól a textus: *A Dunán túl is (Budához képest természetesen – B. P.) Pest mellett szép majort csináltata szép mulatóhelyekkel, kertekkel. Odamegyen vala min(dig – B. P.) Mátyás király, mikoron valami nagy gondjai valának.* Geréb László fordításából nem hiányzik az a két fontos szókapcsolat sem, amit az előbbi mellőz: *„a pesti mezőségen, egy mérföldnyire a határban”* feküdt a jeles kert és ház.

Tehát ha éppen nem Budán, Nyéken, a másik vadászkastélyában (Garády Sándor találta meg az 1930-as években), akkor a pesti síkságon, a füves-tágas pusztán folytatta az uralkodók sok évszázada dívó kedvenc szórakozását igazságosnak regélt királyunk.

Tanácsatlan vadászok

A kérdéskört először vizsgáló történettudósok (Salamon, Schams, Rupp, Römer) azon egy percig sem vitakoztak, mennyi is ez az egy mérföld modernebb hossz mértékbe átszámítva. S hogy honnan kell számolni a távolságot. Másfél kilométer s a Mátyás

idején épült városfal kapuja a kezdőpont. De melyik? Még mielőtt ezt a dilemmát megpróbálnám a források nyomán feloldani, lépünk vissza még egy lépést, a másfél kilométer belső és külső végpontját egyelőre homályban hagyva.

Arra nézve, hogy hol is volt ez a bizonyos léleküdtő majorság, hol állt dicső királyunk vadászkastélya, akkor kezdődtek a történeti elemzési kísérletek, amikor Rupp Jakob 1868-ban publikálta Buda-Pest és környékének helyrajzi története című alapmunkáját, s abban a következő sorokat: *„Az egyház (a ferenceseké – B.P.) szögletétől a városból kivezető (most Hatoani) [...] utca Sz. Péter utcának nevezetett, itt volt régente Mátyás királynak elég tágas kertje, melynek egyik része most a kolostor és az egyetemi könyvtár épület udvarát képezi. [...] Megvan még e kert falából egy márványkőtöredék az egyetemi könyvtár terme előtt e szókkal: PRINCEPS POSTES.”*

A ferencesek kolostorának az a része, amelyet az universitas bibliotékája foglalt el a 19. században, külön kapuval nyílt a mai Ferenciek terére, s úgy látszik, már akkor, talán a kezdetektől, a kolostor elkészültének évétől, 1743-tól látni lehetett ott egy feliratos vörösmárvány (vörösmészko) töredéket. Amelyhez hasonló aztán több is előkerült a rendház bontásakor, 1873-ban

(ez után emelte itt az egyetem könyvtárának ma is álló új palotáját).

A több az elsóvel együtt összesen hármat jelent: még egy feliratos követ, ami minden tekintetben illik az előbbihez, és egy pompás Mátyás-címeres oromzati elemet. De Jankovich Miklós a mai Petőfi Sándor és Kossuth Lajos utca keleti saroképületnek udvarán is fellelt egy Mathias R/ex/ feliratú talapzatkövet. Száz méternyire az előbbi helyszíntől. Aztán 1959-ben a másik irányban, megint csak nem több mint száz méternyire innen, egy újabb kötőredék került elő, kiegészítése az elsőnek említett, a PRINCEPS POSTES feliratúnak.

Tulajdonképpen ezekre a leletekre alapozva fogalmazta meg Rupp (és aztán Römer Flóris A régi Pest című munkájában, 1873-ban) azt az állítását, amit fentebb idéztem, s ami sokáig, tulajdonképpen napjainkig elő-előfordul: ez az a pontja, területe a városnak, ahol a kert s a vadászkastély állt.

Hipotézisük alapja egyszerű: itt kerültek elő ezek a vélhetően együvé tartozó kövek.

Holott a pusztá logika, nem is beszélve a város beépítésének adatairól, határozottan ellene mond a feltételezésnek. Nem csak azért, mert egy királyi vadasparknak legalább húsz hold terjedelműnek kell lennie (ahogy azt Rapaics Raymund a 14. századi kertészeti szakíróra, *Crescentiis Petrus*

A Szeleczky telek a nyaralópalotával (1775)

az 1784. évi katonai felmérés térképén is megjelenik Párban az Illés kúttal (1827) a ház. Feltűnnek a lövészkunyhók is

hivatkozva leírja), de mert a mai Belváros ekkor már minden frekvenciáját nézve jó részben lakott, s ahol netán nem állnak házak (éppen a mai Kossuth Lajos utcának az Astoria felőli felében, ahol már a kora középkorban is marhavásároknak volt berendezett tere, ott sem férhettek meg a nyulak, rókák, vaddisznók, a hajtók és az urak.

Mező? Pesti határ? Major? Itt? Miközben éppen Mátyás építi fel Pest első (és utolsó) városfalát a mai Kiskörút vonalán?

Az előbbieket mérlegelve jutott aztán arra a következtetésre fővárosunk első monográfusa, *Salamon Ferenc* (Budapest története I-II, 1885), hogy a Bonfini emlegette vadaskert a későbbi Városliget területén lehetett. Írott forrásra hivatkozik, *Istvánffy Miklós* krónikájára (Historiarum Libro XV.), amelyben a szerző kortársként (bár nem szemtanúként, mert akkor még csak négyéves volt) emlékezik meg a Pest felszabadítására irányuló sikertelen, 1542. évi ostromról s annak egyik, számunkra fontos epizódjáról. Az olasz csapatok el-

helyezkedéséről szólva írja le, hogy *Vitelli* egységei a várostól északra, a királyi vadaskert falainál táboroztak.

Salamon egy ehhez a szöveghez kapcsolható korabeli metszetet tanulmányozva arra a következtetésre jut, hogy amikor Istvánffy északot ír, tulajdonképpen mindig keletre gondol. Márpedig a mai Városliget területe – érvel – kétségtelenül a Rákos mezején, a pesti síkságon, a keleti határban fekszik, nagyjából szintén másfél kilométernyire a Hatvani városkaputól.

Ez hát a hely, ahol a pazar pesti palotát s kertjét keresni kellene – jelenti ki.

A baj csak az, hogy a Városliget a legközelebbi kaputól, a Hatvanitól észak-észak-keletre esik. Ami éppen elég *Schmall Lajos*nak (Adalékok Budapest székes főváros történetéhez, 1899), hogy kijelentse: ebben a „ligeti” vadaskertben egyetlen bakot lőttek, Salamon volt a vadász, topográfiai ötlete a fals lövés. Kitzízi hát ő is a hipotetikus vonalakat, úgy összegezve elemzését, hogy Mátyás vadászakastélya

valahol a (mai) Baross tér környékén keresendő. S a kert innen egészen a cinkotai határig terjedt.

Romok az Illés-kútnál

Nagy Lajos (Tanulmányok Budapest Múltjából, XII., 1957) Pest határának mezőgazdaságával foglalkozó tanulmánya a majorok telekkönyvezését elemezve írja le, hogy a Rókus kórház majorja, az egyes számú, amit hivatalosan 1718-ban mértek ki, ott feküdt „*allwo die Alten Schüesz hütten gestanden bey dem so genannten Razischen Eliae brunn am Kőröser weeg*”. Vagyis, ahol a régi lövészkunyhók álltak, a rácok Illés-kútjánál, a mai Üllői (akkor Kőrösi) út mellett. (A forrás és a kútház feltárásáról ld. BUDAPEST 1987/2., Buza Péter: Kiástuk a próféta kútját.) Ugyanő a TBM 1959. évi kötetében a pesti rácokról írt tanulmányában további levéltári forrásokat, adatokat idéz, amelyek (akár csak a lövészkunyhók), határozottan arra vallanak, hogy valahol itt kell keresnünk

A kiegészített feliratos fríz – és a töredékek, amelyeket megtaláltak a Belváros közepén

Mátyás elveszett vadaskertjét és pesti kastélyát. Az egyik irat ugyanis arról szól, hogy Csernovics pátriárka, a pesti szerbek vallási vezetője, miután háza a nagy szentendrei tűzvészben megsemmisült, azt kéri a budai kamarai adminisztrációtól, hogy engedélyezzék neki a városon kívül, az Illés kútjánál egy kis házacská építését. „...ez az a terület – írja Nagy Lajos –, amelyet Heuszler Donát 1695. augusztus 29-én kért az adminisztrációtól, s amelyen állítólag régen királyi kéjlak vagy vadászház (Lust oder Jagdhaus) állott, melynek romjai (alte gemäuer) még akkor is megvoltak.”

Romok. Falmaradványok. Egy még többé-kevésbé használható épületcsont. Ott, ahol a lövészkunyhók meg a híres pesti forrás.

Taurinus István Paraszti háborúja vall újra erre a helyszínre. A munka a Dózsa-felkeléssel egy időben született, s szó esik benne arról is, hol táboroztak a kaszás hadak Pest határában. A parasztek ott ültek meg, ahol a „királyi nyulások illatosak a virágtól”. A sereg kelet felől közelített a városhoz. A mai Üllői út vonala az egyetlen, amelyen ebből az irányból viszonylag ütemesen haladhattak.

Rupp – miközben tévesen azonosította a márványemlékek előkerülésének helyét a valamikori vadászkastélyával – azt is megírja: ebben a palotában ebédelt már Mátyás után „II. Lajos az országnagyokkal 1525. visszatérvén a rákosi gyűlésről Dernschwam szerint”. (Hans Dernschwam a Fuggerek magyarországi ügynöke volt, aki megírta a maga személyes történetét állomáshelyéről.) Igen, ez a pusztarész, itt a mai Fűvészkert s környéke is Rákos me-

Az impozáns oromzat Mátyás címerével

Amikor még hiányzott a felirat első harmada

zeje. Közepén a mai Baross utca éppen a keleti irányt mutatja.

Tassi Gáspár, Esterházy Miklós nádor titkára a Habsburg-királyi jogar alatt élő egyharmad országrész tárgyaló követeként sokkal később, 1627 nyarán időzött és alkudozott Budán az akkori vezírral, Murteza pasával. Aki július 22-én „a me-

zón volt Pesten túl, s ebédet is ott ett a régi királyné asszonyok kertje ki volt, abban” – írja a naplójában.

Ettől az időponttól számítva újabb, kezen hetven év múlva írja meg kérvényét Heuszler uram (rokona lehet, talán fia, a legendás belvárosi Fehér Hajó fogadó akkori bérlőjének), aki szénának valót

33×33×33 centiméteres feliratos talapzat

Báró Szeleczy Márton az 1730-as években

kaszálna, állatait legeltetné a területen – az Illés-kút közelében –, ahol a romokat már addig is használta Pest városa a tükörmű tárolására (vagyis a falak egy része még állt, s a pince is. Boros vagy hűsölő, nem tudni).

Az itt sorolt adatok ismeretében írhatna le aztán, egyetlen mondatban foglalva össze a mai tudománynak a kert hollétét illető, érvényes álláspontját *Kubinyi András* (Budapest története II. kötet, 1975): „A pesti határba esett a király egyik vadaskertje is, a vadászkastélynak a romjai még 1695-ben is állottak az Illés kútjánál, a mai Illés utca táján.”

Ehhez most, 2016-ban, már én teszem hozzá: a terület (a 2. számú major), lövész

hókkal, a királyi kéjlak romjával, Illés-kúttal, amiről tehát itt tehát szó van, 1718-ban a város ajándékaként került Pest megye nagyhatalmú alispánjának, *Szeleczy Márton*nak a tulajdonába, aki valamikor 1720 és '30 között szintén épít itt: egy szép nagy, vélhetően vadászatra is alkalmas, talán emeletes kastélyt. Ami azonban csak a halála (1754) után, 1775-ben kerül rá először egy térképre. De a területnek éppen azon a pontján, ahol ma a Fűvészkert igazgatósági épülete áll.

A majorok 1718-ban nyitott telekkönyve ezt a 2-es számút szintén a kunyhók segítségével azonosítja, a már idézethez képest figyelemre méltó különbséggel. „...*vormahls geweste Schüssshütten*”. Azaz: az itt álló (!) kunyhók egykor lövész kunyhók voltak. Vagyis nyomaik, ahogy a királyi romoké is, még azonosításra alkalmas objektumokként jelölték ezt a földdarabot.

Szeleczy major telke nagyjából 14 ezer négyzetméteres, a ház 250 négyzetméter alapterületű (előbbit a Grundbuch adataiból, utóbbit a legkorábbi kataszteri, a Balla-féle, 1785-ben készült térkép rajza alapján számoltam ki).

Nincs itt arra hely és mód, hogy részletezzem, mit gondolok arról, hol feküdt, meddig terjedt maga a kert. Most csak annyit, hogy a körút vonalát követő régi Duna-meder és a Nagy városárok között (egykor szintén Duna-ág, az Orczy út–Fiumei út nyomvonalán) e mélységek természetes „kerítése” őrizhette itt a telepített vadállományt, s vélhetően az Üllői út mentén épült a kőkerítése a körút vonaláig, ahogy talán a Népszínház utca mentén megint csak a körútig, vissza a Duna-ágig.

Szeleczy: kulcspozícióban

1727-ben kapott bárói címet Szeleczy. Akkor már három éve, hogy 1600 forintért megvette a pesti Provientházat (katonai élelmiszerraktár és hivatal). A régi Pest értői ezt az épületet mint a Hétszemélyes tábla, a Curia palotáját ismerik. A mai Ferenciek terén állt, Szeleczy örökösei adták el a kincstárnak (1771-ben, már 32 ezer aranyforintért). E városi palotával éppen szemben kezdtek felépíteni a Belvárosba visszaköltöző ferencrendiek a török időkben elpusztult templomukat és kolostorukat 1727-ben (1743-ban fejezték be a munkát, az együttes frontja a mai Kossuth Lajos utcától a Reáltanoda utcáig nyúlt el.)

A várostörténet irodalma megőrizte annak emlékét, hogy a hatalmas, ezért igencsak drága építkezés fő támogatója a „fűvészkerti” Szeleczy, Pest vármegye

forrás: BTM

Talán ez a pilaszter is Mátyás kastélyából került a Jankovich gyűjteménybe

alispánja volt. Idővel a kolostorszárnyat az egyetem könyvtárának adta át a rend. A mai közpalota bejáratával nagyjából egybeesne a régi, ahová annak idején, az 1740-es években olvashatóan befalazták a korábban említett feliratos fríz két töredékét: egy kisebbet és egy nagyobbat. A kapuzat fölé pedig az említett impozáns vörösmárvány oromzatot, Mátyás címerével. (A forráshivatkozások a másodlagos elhelyezés pozíciójáról nem egyértelműek.)

A fríz nyitó szakaszát – ahogy ezt már korábban említettem – 1959-ben találta meg az Egyetem utca (Károlyi Mihály utca) 14. számú telken éppen lebontott barokk épület romjai közt, alkalmi csatornafedőként, *Zakariás G. Sándor* (Budapest régiségei XX. kötet, 449-450).

Az a ház *Jeszenovszky Sámuelé*, Pest megye kamarai ügyészé volt. Szeleczy Márton nem csak hivatalból ismerte, de személyes viszonyt is ápoltak. *Berecz Ágnes*

dolgozta fel a *Ráday* család levelezését, s talált eközben több olyan nyugtát, amelyben valamely Szeleczy famíliabeli nyugtázza valamely Ráday bérleti díjának átvételét. Akik – ezek szerint – ezekben az évtizedekben (években?) a Ferenciek terén álló bárói palotában laktak. Az egyik ilyen tranzakciót az ügyvédkedő Jeszenovszky bonyolította le mint Szeleczy jogi képviselője. A MATH s alatta a HOS M szótöredékek ékesítik ezt a jeles kódarabot, s ezek ismeretében már, a korrektnek elfogadott kiegészítésekkel összerakhatták a hozzáértők a fríz teljes feliratát:

MATH(IAS HUNGAROR)UM
PRINCEPS

HOS M(ANDAVIT ERIG)ERE POSTES

Azaz: „Mátyás, a magyarok királya állította ezt a kapuzatot.” Fölé képzelve a valóban impozáns (befoglaló méretei: 222×135 centiméter) vörösmészko oromzatot, Mátyás címerével.

Társítja a tudomány ezeket a köveket egy 33×33×33 centiméteres kis talpazatkockával, amely a híres Jankovich gyűjtemény darabjaként került múzeumba. *Bibó István* írja meg (Művészettörténeti Értesítő, 1977/2.), hogy már 1722-ben is ott őrizték a mai címe szerint a Kossuth Lajos utca 2/a – Petőfi Sándor utca 1. szám alatti telken akkor állt ház udvarán. Ez a szintén rangos épület *Beniczky (IV.) Istváné*, Cinkota földesuráé, a királyi táblai ülnöké volt. És ebben az esetben is több a kapcsolat Szeleczy s a bíró úr között a hivatalinál. *Beniczky Lászlónak* hívták azt a királyi tanácsost, aki – igaz, egy nemzedéknyi idővel a most taglaltaknál később – feleségül vett egy bizonyos *Szeleczy Juliannát*...

Beniczky Angélat, István leányát pedig *Jankovich Antal* vette feleségül, az ő fiuk volt a későbbi műgyűjtő, mondhatni anyai örökségének részeként kezelhette ezt a bizonyos talpazat-elemet. Négy függőleges helyzetű lapján a MA TH IA SR/ex/ felirattal. Mint *Bibó* jegyzeteiből kiderül: magának Jankovichnak a leírása szerint oszlop is tartozott hozzá, ott, azon a régi udvaron – ami azonban, amikor az erre utaló irat keletkezett (1797-ben) már nem volt meg.

Része a kollekciónak még egy vörösmárvány pilaszter. Indás díszű, csücsmotívuma Mátyás hollója, csőrében a gyűrűvel. Ez is Jankovichtól került közgyűjteménybe, de senki sehol nem jegezte fel, hogyan és főleg honnan került hozzá. Az előzmények ismeretében

nehezen tudok mást elképzelni, mint hogy ez is azok között a darabok között szerepelt (s került talán szintén *Beniczky-Jankovichék*hez), amelyeket a régi tudomány – mint a most felsorolt többbit – sokáig a reneszánsz fejedelem budai palotájához kapcsolt, ha éppen nem azt állította, hogy a pesti vadászkastélyról van szó. Itt, a Belváros közepén.

A budai eredet még tíz évvel ezelőtt is többé-kevésbé elfogadott hipotézisnek számított művészettörténész körökben, csak legújában értékelte úgy *Mikó Árpád* (Művészettörténeti Értesítő 2013/1.), hogy ennek a feltételezésnek nincs realitása.

Marad a kérdőjel az eredetet firtató kérdések végén.

S nincs válasz.

Nekem van.

Minden itt tárgyalt pazar köemlék Mátyás pesti vadászkastélyából való. S úgy kerültek 18. századi, először agnoszkált fellelési helyükre, hogy Szeleczy frissen szerzett birtokáról, Józsefváros 2-es számú majorjából, a lövészkunyhók és az Illés-kút szomszédságában végül is lebontásra ítélt királyi romokból kiemelte és beszállította a városba a figyelemre méltó darabokat, hogy városi palotájával szemben megörvendeztesse a nemzeti ereklyékkel közeli barátait s a barátokat. (Bizony jó néhány szekérral vitetett a jeltelen kövekből is a kolostorépítéshez mint fő támogató, de ezek esetében föl sem merülhet az azonosítás lehetősége.)

Visszabontotta a király házat a szükséges mértékig, s ahogy az a középkorban és még sokáig általános szokás volt, a régi alapokra, a talán egy-két méternyire meghagyott falakra ráépítette a magáét.

A kép összeállt. Hivatalos-hivatásos régészeti feltárás következ(het)ne. A Füvészkert tavaly kapta meg az engedélyt arra, hogy igazgatósági épülete alatt megkezdhesse a kutatást. Némi előzetes segédmunkát – „társadalmi munkában” el is végeztünk *Horváth Győző* barátom csapatával, akikkel annak idején együtt ástuk ki Illés kútját, kútházát. És véghezvittük annak teljes rekonstrukcióját. (Idén lesz ennek a huszonötödik évfordulója.)

Régész felügyelete mellett ástunk le egy nyilvánvalóan régés-régi régi pinceágban egészen az alapokig. Tudjuk, a terepszint legfeljebb egy méternyit változott – emelkedett – itt, a 15. század óta. Ennek az alapnak az alapszintjét, a mai ház keleti főfalával egy vonalban, messze odalent, három méter mélyen találtuk meg... ●

Görgei Artúr halála és temetése

Debreczeni-Droppán Béla

Az 1848–49-es szabadságharc legnagyobb hadvezére száz éve, 1916. május 21-én hunyt el Budapesten. Érdekes, és talán nem véletlen, hogy legnagyobb diadala napján, azaz Buda vára 1849-es bevételének évfordulóján fejezte be hosszú életét. Temetése egy nagy korszakot zárt le a magyar történelemben is. A nemzet összebékült függetlenségi háborújának vezérlő tábornokával.

Archív fotók: Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Fényképtár

Otthonában felravatalozva

Nehéz élet volt Görgei Artúrénak, ezt halála után minden megemlékező hangsúlyozta is. A Pesti Naplóban például a következőket olvashatjuk: *„...amit Világosnál cselekedett, minden érdek nélkül, a helyzet kényszerű parancsára tette. Itt aztán eldőlt az ő sorsa is. Miután lelkileg halottá tették, most megszűnt testi létezése is. A vándorkodásnak most már helye többé. Kóporsója előtt már nem a régi, hanem az új nemzedék sorakozik, melynek tudnia kell, hogy az okozott sebeket azzal a pálmaággal kell jóvátennie, mely a megértésnek a jelképezője és annak az elismerésnek, melylyel*

Görgei irányában az igazság tartozik.” A nemzet ennek megfelelően búcsúzott nagy halottjától, megadva neki azt a méltó végtisztességet, amit valóban megérdemelt.

A nagy tábornok élete utolsó éveiben már sokat betegeskedett. Nemcsak látása és hallása gyengült meg erősen, de évente legalább egyszer újra és újra váltságosra fordult az állapota. A Budapesti Hírlap meg is jegyezte: *„Minden esztendőben, a mikor a tavasz kezdett zöldelleni a Duna fölött, megjelent a napilapok hasábjain a szinte konvenciók híre: Görgei Artur nagy beteg.”*

Egy csokor ibolya

Ilyenkor többször elterjedt a halálhíre, de erős szervezete végül mindig diadalmaskodott. 1916 januárjában is még túlélte egy komoly influenzát, ám a négy hónap múlva jelentkező tüdőgyulladás már végzetesnek bizonyult. Halála előtt egy hónappal fel is hozták Visegrádról Budapestre, sógornője Mária Valéria (ma Apáczai Csere János) utca 17. szám alatti II. emeleti lakásába. Itt a híres *Korányi Frigyes* professzor mellett még két orvosa látogatta és kezelte. Május 20-án reggelre nagyon rosszul lett. A Pesti Hírlap

részletekbe menő tudósításából tudjuk, hogy a rokonsággal közölték is, hogy „Artúr bácsijuk” menthetetlen, ezért a beteg ágyánál az említett nap éjszakáján, az utolsó órákban már ott volt családja számos tagja. Görgei a gyászjelentések szerint május 21-én (vasárnap) éjszaka 1 órakor hunyt el. (A napilapok a halál időpontjaként 1 óra 10 percet, illetve $\frac{1}{4}$ 2-t adnak meg, ami valószínűleg a halál beálltának valós időpontja lehetett, csak ezt a családtagok nem érezték fontosnak percre pontosan rögzíteni a partecédulán.)

A matuzsálemi kort megért hadvezért halála után néhány órával leemelték a halottas ágyról, átöltöztették fekete díszmagyar házikabátjába, és ugyanabban a szobában a pamlagra fektették testét fehér lepellel borítva be. A ravatalt a tavasz virágaival díszítették, egy ibolyacsokrot – Görgei kedvenc virágát –, amelyet frissen Visegrádról hoztak, közvetlenül a halott mellé helyezték. Ezzel kapcsolatban az egyik korabeli lapban megjegyzik, hogy régebben a tábornok minden évben, amikor visegrádi nyaralása után visszatért a fővárosba, hozott magával egy csokor ibolyát, amit aztán maga vitt ki a temetőbe, *Deák Ferenc* sírjára.

A felravatalozás közben beengedtek két idegent, egyikük a Pesti Napló munkatársa, a másik *Glatter Gyula* felesége volt, aki vázlatokat készíthetett a halottról férje számára, aki még aznap délután megfestette a ravatalon fekvő Görgeit. (Másnap *Stróbl Alajos* szobrászművész első segéde készített róla halotti maszkot.)

A hír gyorsan terjedt a városban, sokan táviratot küldtek – köztük volt *Tisza István* miniszterelnök is, aki ekkor még Bécsben tartózkodott –, mások telefonon (!) keresték a gyászoló családot, és megérkeztek az első koszorúk is a ravatalra. A korabeli lapok közül több is rögzítette, hogy az első gyászkoszorúkat *Jászai Mari* és *Marczali Henrik* történész küldték. A halál napjának délutánján, majd a következő napon is számosan (a sok notabilitás mellett például a nagymárosi szőlőmunkások küldöttsége vagy három, frontra induló közlegény) személyesen is kifejezték részvételüket. A gyászház előszobájában már látható volt az a fekete érckoporsó, amelyben aztán Görgei holttestét május 23-án átvitték a Magyar Nemzeti Múzeumba, abba az épületbe, ahol 1849 májusában Buda vára visszafoglalását, az ő nagy diadalát egy bankettel megünnepezték.

A Nemzeti Múzeum előcsarnokában

A ravatalon

Görgei Artúr végtisztességének legfontosabb részleteit már a halál napján eldönthette a család, illetve a miniszterelnök. Ennek értelmében a temetést a család rendezte, de a kormány „a nagy érdeklődésre tekintettel” a Nemzeti Múzeum helyiségeit a család rendelkezésére bocsátotta a gyászszertartás céljaira. Ez önmagában is olyan gesztus volt,

amely mindenki számára jelezte: a nemzet nagy halottjától búcsúzik. *Palóczy László* képviselőházi korelnök és *Teleki László* gróf, jeles államférfink 1861-ben történt temetése óta ugyanis a nemzet számos nagyságát ravatalozták fel a múzeum kör alakú előcsarnokában. Görgei előtt például két Kossuthot is: 1894-ben *Kossuth Lajost*, húsz évvel később a fiát, *Kossuth Ferencet*.

Görgei elindul utolsó útjára

A temetési menet a hatfogatú gyászhintóval

A fentiekről szóló – valószínűsíthetően személyes kormányfői – döntést Tisza kabinetfőnöke, *Görgei Istvánné* unokája, *Latinovits Endre* közölte a családdal, aki 21-én este ért haza Bécsből övéihez.

A múzeumi ravatal és díszítése május 24-én délelőtt készült el *Supka Géza* (1883–1956) régiségtári őr vezetésével. Az épület előcsarnokát, a Rotundát ezüstszélű fekete drapériával vonták be, és különböző délszaki növényekkel (például pálmákkal) díszítették. Szemben a bejáratnál magas, lépcsőzetes katalfalkra helyezték el a fekete érckoporsót. Köré *Görgei* kedvenc virágait tették, amelyeket szeretett unokahúga, *Návay Lenke* hozott be aznap a visegrádi családi villa kertjéből.

A koporsó alá a híres branyiszközi ütközet egy zászlaját és egy honvéd kalpagot, valamint egy lovassági tiszti kardot helyeztek. A négy nagy kandeláberrel megvilágított ravatal előtt fekete párnán a tábornok két kitüntetése, a 48-as katonai érdemkereszt első és második osztálya volt látható.

A ravatalozás munkálatainak befejezése után délben megnyitották a múzeum kapuit a gyászolók előtt, akik este hétig röhatták le kegyeletüket. Erre másnap délelőtt is nyílt alkalom. *Görgei* temetése május 25-én délután 3 órakor kezdődött az evangélikus egyház szertartása szerint. A ravatal körül a búcsúztató *Raffay Sándor* (1866–1947) Deák téri evangélikus lelkész és a család számos tagja mellett ott állt *Tisza István* is kormánya négy miniszterével és több államtitkárával. A legmeghatóbb látványt azonban aligha-

nem annak a tizenkét agg 48-as honvédek a jelenléte adta, akik eljöttek, hogy elkísérjék egykori vezérüket utolsó útjára. Ők és díszegyenruhás rendőrök álltak díszőrséget a ravatal előtt. A múzeum a gyászszertartás kezdetére megtelt, csakúgy, mint a Múzeumkert és környéke. Az Opera énekkara *Erkel* Gyászhangok című kompozícióját adta elő, majd *Raffay* lelkész gyászbeszéde következett. Rajta kívül még *Kozma Andor* (1861–1933) költő, országgyűlési képviselő búcsúzott a nagy tábornoktól. Ő már utalt az éppen folyó világháborús harcokra is: „Hozzád méltó katonai végtisztességed nem itt van, a hol mi álljuk körül kisenvedett tetemedet. Ma túl határainkon dörögnek az ágyuk, ropognak a puskák, s szuronysegezve rohannak diadalra hazájukért küzdő vitéz magyarok. Azoknak unokái, a kiket te tanítottál meg igazi katonául győzni.”

„A magyar név ragyogása”

Az utolsó gyászének hangjai mellett a halottas szolgák leemelték a ravatalról a koporsót, elhelyezték a díszkocsin, és megindult a gyászmenet a Kerepesi úti temető felé. Legelől egy szakasz díszruhás lovas rendőr lovagolt, majd a koszorúkkal megrakott három kocsi következett, ezután az Opera énekkara, majd az evangélikus lelkészek lépdeltek. Nyomukban gördült *Görgei* gyászhintója, melyet a temetőszolgák mellett a város díszruhás csatlósai kísérték, majd a családtagok, utánuk pedig a kormány tagjai, akik a Kossuth Lajos utca–Rákóczi út sarkáig kísérték el a nagy halottat.

A temetőbe vezető hosszú út tele volt a gyászolókkal. A gyászmenet 5 óra körül ért a temetőbe, ahol *Beöthy Zsolt* (1848–1922) irodalomtörténész, a pesti tudományegyetem rektora mondott a család és a barátok nevében még egy rövid beszédet, mielőtt a halottat öreg honvédjei tisztelgésével a jobb oldali árkádsor első csarnokának kriptájába helyezték – ideiglenesen.

A család ugyanis *Visegrádon* szeretne volna örök nyugalomra helyezni, egy számára emelt mauzóleumban. A főváros tanácsa egy 600 korona értékű díszsírhelyet adott, de a család egyik felkínált sírhelyet sem találta megfelelőnek, míg végül kiválasztotta azt a kriptát, amely már jóval drágább 12000 koronás hely volt. Végül az áttemetésre nem került sor, csak a fa fejfa helyére került később egy kovácsoltvas kereszt.

A temetésen részt vevő *Bárczy István*, Budapest főpolgármestere a családnak küldött részvétellevelében többek közt a következőket írta: „*Megtisztult látásunk ma már oda sorozza Görgey Arthurt a nagy magyar szabadsághősök mellé, kik a szabadságban a békés rendért, a fegyveres ellenállással a testvéri megértésért harcoltak. Katonai lángelméjét a hazafi szíve igazgatta, keménységét a szeretet vezette, s az erőviszonyok kilátástalansága közepett kétszeresen csodálatos sikerei jelképe s előzője voltak a csodának, hogy a magyar nemzet megmaradt, a magyar állam ujjá született s most a magyar helyet küzd magának a világtörténelemben. A magyar név örök ragyogása fogja mindenkor fényben tartani a Görgey Arthur nevét.*” ●

Sírja a Fiumei úti Nemzeti Sírkertben

fotó: Debreczeni-Droppán Béla

„A valóság szebb lesz a mesénél”

Csontó Sándor

A Fővárosi Állat- és Növénykert az ország legnépszerűbb és leglátogatottabb kulturális és turisztikai attrakciója: minden évben egymilliós látogatottsággal büszkélkedhet. Az egykori Vidám Park helyén megkezdődtek az új, nagyszabású fejlesztések. Ennek részleteiről dr. Persányi Miklós főigazgatót kérdeztük.

– *Nincs megállás, megint egy jelentős állomáshoz érkeztek. A több mint hat hektárnyi új terület számos fejlesztést tesz lehetővé.*

– Megörököltük, helyesebben jórészt visszakaptuk azt, amit 1950-ben elcsatoltak tőlünk, így most 18 hektáron működünk. A Vidám Park bezárt, mert ezt a szórakoztatási formát egyre kevesebben igényelték. Az utolsó öt évében rengeteg közpénz folyt el rá: több, mint egy milliárd forintot biztosított a főváros, hogy fél évekre kinyisson. A visszahagyott terület egy rendkívül leromlott állapotú, környezeti károkkal terhelt barnamező, rozsdazóna. Az a feladatunk, hogy itt új, növény- és állatvilágban gazdag, közösségi és kulturális funkciókkal kiegészülő, fenntartható, egész évben hasznos közösségi tér jöjjön létre.

– *Az izgalmas kérdés, hogyan lesz itt a közeljövőben kellemes, ligetes zöldövezet. Ráadásul nem is egy, hanem kettő. A Mesepark, meg a Pannonpark – a feltett parkkal a biodómban.*

– Tudni kell, hogy ez a terület régóta szolgálta a nagyközönséget, de nem mint zöldterület, sőt történelmileg sem tartozott a Városligethez. A vasútig a Hermina út szelteké, amitől délre alakult ki a Vurstli 1908 után. Mutatványos bódék és kávéház, mozgóképszínház és szatócsbolt, hajóhinták és körhinták telepedtek az állatkerti „Külső Mutatványos Telepre”. Északra, a Hungária körútig, ahová a biodóm kerül, felparcellázott építési telkek voltak, éppúgy, mint az úton mindenhol, és ezeket vásárolták fel a *Meinhardt* testvérek a későbbi Angol Park számára. Az 1910-es évek óta zajos, sűrűn beépített vásármulató, vigalmi negyed volt itt, és a zaj, a sörpatak, és a diszkózene uralta még a legutolsó napokat is.

– *Szívesen hallgatnánk még a régi időről szóló érdekes előadását, de a valóság sajnos prózaiabb. Mert ha kinéznünk az irodájának az ablakán, hegyekben állnak a feltört, többmázsás betontömbök az udvaron. Úgy látszik hatalmas*

munka és költség lesz a barnamező rehabilitációja.

– Tönkrement épületállományt, szinte ipari zónát kaptunk a Hungária körút és a Hermina út közé zárványosodott területen. Minden közmű cserére szorul. Szinte mindennap kiderül valami, amivel meg kell küzdenünk, s ez hátráltatja a munkákat. Például a dodzsem mennyezete azbeszttel volt burkolva, ami évtizedek óta porlott, mérgezte az itt dolgozókat és a kocsikázó gyermekeket is. Ezt is örököltük a műemléki védettségű játékok, a Körhinta, a Hullámvásút és a Mesecsónak mellett. Az adottságok nemhogy növénykerti, de parkfejlesztési szempontból is nagyon rosszak. A mintegy 75 ezerből 50 ezer négyzetméternyi betonnal, aszfalttal fedett, sivár területről csak nagy költségekkel lehet az olaj- és más szennyezéseket, mélyépítési maradványokat, tönkrement közműveket, helyenként méteres vastagságot is meghaladó betontömböket eltávolítani. A sóder, a taposott föld és az útfelületek között csupán

három-négyszáz négyzetméteren volt foszlányos gyepfolt, virágagy.

– **Látható, hogy a meglévő faállományt gondosan körbekalodázták. De nyilván számos egyed nem lehet megmenteni.**

– Felmértük a teljes zöldvagyont: alig 13 százalék volt a zöldfelület. A projekt végére a duplájára fogjuk növelni, és a fedett parkban télen is lesz lombtenger. A mostani mintegy 400 helyett több mint 580 nagy fa lesz itt. Az itt lévő állományt sajnos nagyon elhanyagolták, legalább harmada előregedett vagy rossz állapotú, törzsük korhadt, odvas, koronájuk torz, vagy helyenként egymást nyomják el, döntik meg a túlültetés miatt. Szeles időben rendszeresen zuhannak le mázsás ágak, hasadnak meg fatörzsek – ilyen fák közé felelőtlenek emberek, pláne gyerekeket engedni. De van még idő megújulni. A közönség 2019-ben térhet vissza a Körhinta és a Hullámvasút közti zónába, ez alatt érdemes a leromlott és olykor életveszélyt jelentő fák helyett mielőbb méretes egészségesekeket telepíteni. Az tény, hogy – elsősorban az állapotuk miatt – sajnos itt sem kerülhető el fák kivágása, cseréje. Jóllehet a leendő épületek kontúrjait úgy jelölték ki az építésszek, hogy minél kevesebbet érintsen. A virulens, értékes, nehezen pótolható példányokat egyedí, a világon a legmodernebbnek számító német technikával – akár 12 hónapnál hosszabb előkészítés után, akár 10 köbméteres gyökérzetes földlabdájával együtt – kiemeljük, és oda helyezzük, ahol eddig csak betonpusztaság volt. A főváros újabb zöldterülettel gyarapodik, nem beszélve a hajdani szubtrópusi csarnok télen is zöld fedett parkjáról. Összesen több mint 1500 fatermetű növényegyedet ültetünk és mellé 10 ezer más talajtakaró növényt. De had

emeljek ki még valamit! Most ez a hely a város egyik legnagyobb zajterheléssel és légszennyezéssel bíró csomópontja. Ide fut be az M3-as autópálya, felettünk a nyolc forgalmi sávós felüljáró, és a vasúti síneken pár percenként zakatolnak vonatok. A biodóm a Ligetet is védi majd a zajtól és szálló portól, és olyan számottevő – az egészségünkre is ható – változást fogunk elérni, amit egyértelműen érzékelnek az emberek. Például a környezeti átlaghőmérséklet nyáron 1,2 fokkal csökken majd az új parkosításnak köszönhetően.

– **Valóban nagyon látványos lesz a fejlődés, és szükség is van rá, ismerve a Liget Budapest projekt körüli hercehurcát. Nem kérdezzük, miért támogatja, mert értjük az álláspontját. De mennyibe fog ez kerülni a fővárosnak, az adófizető állampolgároknak?**

– A Városliget bajai hosszú idő óta halmozódtak. Két évtizedig hiába hánytuk falra a borsót a Liget Köztársaság Szövetség útján is, ami az itt dolgozó intézmények és cégek vezetőit tömörítő civil egyesület. Szóvá tettük a park állapotát, a közlekedési káoszt, a parkoló hiányát, a bővli-bódékat, a gazdátlanságot. Hogy végre történik valami, annak, az életük javát a Ligetben élőkkel együtt örülök. Az Állatkert szerencséjének még inkább, hiszen a Vidám Park területére nem pláza meg óriás hotelek kerülnek, mint korábban felmerült. Közcélokot, oktatást és pihenést szolgál majd. A fejlesztéshez nem lett volna a fővárosnak elég pénze, de most, hogy a Ligetnek költségvetési sora lett, éppúgy orvosolhatjuk a környezeti bajokat, mint az Állatkert helyhiányát vagy a holtsezoni pangást. A fedett parkot tartalmazó biodómra és környezetére meg a Meseparkra a kormány 2015 és 2019 között éves átlagban 5 milliárdot biztosított.

A főváros is hozzá tett évi félmilliárdot. Minden összevetés sántít, de az éves ráfordítás mondjuk egy-két harci helikopter ára, és millióknak hoz örömet évtizedekig.

– **Jól tudjuk, hogy az Állatkert jelenlegi igazgatási épülete és gazdasági udvara lesz a jövőbeni Mesepark központja?**

– Elsőként a Mesepark készül el, jövő tavaszra. A beruházást már két éve elkezd-tük az Állatkertnek egy olyan részén, a Nagycirkusz mögött, amit a közönség nem ismerhet. A kisgyerekes családoknak, óvodásoknak és kisiskolásoknak készülő családi élményparkban és a hajdani Vurstli egy részén a meséből ismerős szelíd és ház körül élő állatokkal találkozhatunk. Nostalgikus mutatványos üzemeket, gyerekbarát játékokat és állatsimogatókat integráltunk az új birodalomba, ahová a Körhinta mellett lehet majd belépni. Bővítettük a hajdani szolgálati lakások házát, és a nyáron megkezdődik benne a kiállítás felszerelése. Ez lesz az Elvarázsolt Kastély utóda, munkanevén a Mesevár. Még több „szórakoztatva nevelést”, modern médiumokat is használó, állatmesék hőseit felvillantó sajátos játékokat, állatokkal való kontaktus-élményeket szeretnénk kínálni az apróbb és nagyobb látogatók számára.

– **Lassan Ön is kezdhet csomagolni, hiszen az irodája is költözik, igaz csak pár száz métert.**

– A millenniumra felhúzott klinkertéglás hajdani rendőrkaszárnnyában lesznek az irodáink, plusz a régi istállórészben az állatkórház. Legutóbb egyébként az Országos Toxikológiai Intézet volt itt. Viszont minden mérgünk el fog szállni, ha jövő tavasszal átadhatjuk a közönségnek a csodálatos Magyar Mesék Kertjét. A valóság szebb lesz a mesénél! ●

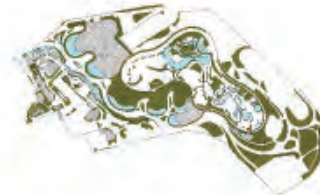
ZÖLDFELÜLETI MENNYISÉGEK ÖSSZEHA-SONLÍTÁSA

MEGLÉVŐ ÁLLAPOT
összes aktív zöldfelület:

CSAK KÜLSŐ
összes aktív zöldfelület:

KÜLSŐ-BELSŐ IS
összes aktív zöldfelület:

FEJLESZTÉSI TERÜLET:

8496 m²

18558 m²

23291 m²

PANNON PARK+
MESEPARC

8729 m²

21169 m²

25902 m²

TERESEDÉS

Ferencvárosi szívcsakra

Csontó Sándor

Leendő bakancslistánk egyik tétele lehetne, hogy a Kálvin tér felől indulva „átkrúdyzzuk” a Rádayt, azaz végigeszünk-iszunk benne minden gasztrolokaliszt. Majd kikerkezve a térre nagy levegőt veszünk, és körülbokázzuk a templomot. Azután a Nándoriban flódnizunk, a zeneiskolában jódlizunk és kész. Mit nekünk Ibiza? Seychelle?

A Bakáts tér tudvalevőleg a francstad-ti lét örök körforgásának a helyszíne: születéstől a halálig, kórháztól a templomig, iskolától a házasságkötő teremig mindent egy helyen meg lehet találni, az embernek ki sem kell tennie a lábát. Ráadásul az életút alatt adódó apró-cseprő ügyeket manapság a kormányablakoknál intézhetjük el az itt székelő önkörében.

Csak tessék, csak tessék, folyton-folyvást! Ami itt nincs, az nem is hiányozhat! Ha mégis, akkor kívülebb tágasabb, el lehet innen menni. De levelet ne küldjön kiskegyed amonnan, mert egy fabatkát

sem ér a szavazata, legalábbis az alkotmánybírák szerint.

Erről persze a tisztességesen működő kilencedik kerületi elöljáróság nem tehet. A vérbeli ferencvárosi különben is mindhalálig az marad. Tárulnak viszont az ablakok a körül levő pompás bérházakban is minél szélesebbre, hogy *Ybl Miklós* tökéletes arányú alkotását tisztán láthassák. A kisebb költségvetésű pályázat győzedelmeskedett *Steindl Imre* neogót vázlata ellen. A rákosi homokon lévő telket még *Fellner János* bognármester ajándékozta 1795-ben az akkor alig

három éves Ferencvárosnak. A helybéli polgárok – kosárkötő, kordovános, molnár, sütő, halász és szappanos mesterek – áldozatkészsége nyomán 1822-től már állt egy kisebb templom, amelyet az 1838-as árvíz súlyosan megrongált.

A városrész 529 házából 438 összedőlt, 72 megrongálódott, és csak 19 maradt sértetlen. *Rottenbiller Lipót* pesti polgármester ténykedése után 1865-ben indult meg az újabb építkezés *Wagner János* vállalkozó által. A neoromán stílusú Bakáts téri Assisi Szent Ferenc főplébániát, avagy Belső-ferencvárosi plébániatemp-

Sebestyén László camera obscura felvétele

lomot 1879. április 24-én, *I. Ferenc József* és *Erzsébet* királyné ezüstlakodalma napján szentelték fel. A 66 méter hosszú és csak néhány centivel magasabb épület belső terét *Lotz Károly* és *Than Mór* 29 freskóval gazdagította, *Scholtz Róbert* díszítőfestéssel pingálta. *Walser Ferenc* öntödéjéből származó, 1562 kilós nagyharangjának felirata: „*A mélységekből kiáltok uram hozzád.*” (Ezt egy régi könyvben olvastam, mert lusta voltam felmászni odáig.)

Tulajdonképpen tévedés, elírás a tér elnevezése, hiszen az erdődi kerékgyártó fia, *Bakócz* avagy *Bakács Tamás* – a majdnem pápa – tiszteletére kapta nevét.

Majdnem *Szent Ferenc*nek köszönhettem életem első külföldi útját – ha nem számolom előtte a nyolc-tíz prágai sörtúrát –, vagyis a róla készült *Franco Zeffirelli* filmnek, a *Napfivér*, *Holdnővér*nek (1972). A történetet olyan dolgok teszik örökérvényűvé, mint a szeretet, a hit, a hűség, az önfegyelem, a jóra való törekvés. És a felülmúlhatatlan toszkán táj, amit *Gulácsy Lajos* egyedi, vizionárius módon tudott megjeleníteni. Ráadásul

Szerb Antal akkoriban tudatta velem, hogy „a földrajz a legerősebb afrodisiakum” és ezek után már nem volt más választásom, 1986 nyarán végigstopoltam Itáliát: Velence, Padova, Ferrara, Firenze, Assisi, Siena, Róma, Nápoly, le egészen Szicíliaig, Taormina és Siracusa. Nyakig mártóztam a művészetekben örök élményeket szerezve. Ez megint milyen jó lehet egy bakancslistához!

De visszakanyarodva Ybl mester művéhez, ráférne egy alapos ráncfelvarrás, amint a térre is. Ez a megújulás be van ígérve közel három éve. A tervek alapja, hogy az útburkolatokat a járda szintjére emelik, akadálymentesítve ezzel a gyalogos forgalmat. Biztosítják a bicikliseknek a biztonságos áthaladást, és az autósok számára rendezett parkolókat alakítanak ki, ami vélhetően kevesebbet jelent. Felfrissítik a zöldfelületeket is, díszburkolata lesz a térnek és egy szökőkút, valamint nyilvános wc is helyet kaphat.

Ha az épület kívülről is ragyogna, lebonthatnák végre az ocsmány ácsolatot a bejárata előtt. Mert Isten háza belülről

nagyon hatásos – garantáltan közelebb kerülünk önmagunkhoz – nem különben az altemploma. A huszonkétoszlopos katakombából felbotorkálva a napvilágra – hátra nem nézve! – magányosan kelünk át a Styx folyó vizén a hyperboreioszok földjére, hol felkődlik a homályból az Orfeusz söröző cégére.

Feloldozva bűneink alól adjuk fel az addigi kocsmákkal kapcsolatos sztereotípiákat, és ideiglenesen térjünk meg a sör istenéhez. A beltérben Orpheusz és Eurüdiké már 1985 óta randevúzik, persze csak a helyiség művészi falfestményein. A névadó lírai lantos még látványos ólomüveg kompozíciót is kapott. S jutna eszembe még számtalan szebbnél szebb dallam *Monteverdi*, *Telemann*, *Gluck*, *Liszt Ferenc*, *Offenbach* vagy *Stravinsky* kottáiból, ám mégis *Marcel Camus* feledhetetlen filmje, a *Fekete Orfeusz* (1959) ugrik be elsőként, amiben a szüzsét a Rio de Janeíroi karnevál idejére helyezték.

Halálosan jó benne a bossa nova. És Rióban rendezik idén a XXXI. nyári olimpiai játékokat. ●

Simplicissimus Budapestje

BEVEZETÉS A KORSZERŰ SZNOB- ÉS HEDONIZMUSBA, VALAMINT AZ ALKALMAZOTT EMBERLESÉS TUDOMÁNYÁBA

Újra a József nádor téri mélygarázsról
Tetszenek emlékezni Mély Torokra? Arra az inkognitóját féltve őrző informátorra, aki a Watergate botrányt kirobbantotta, és a New York Times két újságíróját, Bob Woodwardot és Carl Bersteint mindvégig információval látta el?

Ez jutott eszembe, amikor Simplicissimus beszámolt arról, hogy különös telefonhívást kapott egy hölgytől, aki nem is akart találkozni. Csak kezébe került a BUDAPEST áprilisi száma, és abban a mélygarázsról szóló eszmefuttatás. Simplicissimus engedélyt kért, hogy jegyzeteljen. Következzenek az ő feljegyzései, szóról szóra az, amit Mély Torok lediktált:

„Több mint tíz éve, az akkori V. kerületi Önkormányzat, az akkor élő városfejlesztési programja keretében (amiben benne volt a később a Fidesz által felkarolt Budapest Szíve program is) folytatni kívánta a város tehermentesítését szolgáló, akkoriban az összes városrendező szakember által támogatott mélygarázs-építési programot. Már túl voltunk a Gresham, a Bazilika és a Lipót mélygarázs építésén. Mindegyik az adott évek lehetőségei szerint épült meg, volt amelyik teljesen magánberuházásban, teljesen önkormányzati beruházásban, és volt köztük vegyes beruházás is.

Az időszerű városrendezési, szabályozási előírások szerinti elvi engedélyes (akkor még volt ilyen) tervet készítette az önkormányzat, ennek szakmai vitája után nyílt, nemzetközi pályázatot hirdetett a garázs megépítésére és üzemeltetésére 50 évre. Ezt az OTP beruházó cége nyerte meg. Nagyon jelentős összeget fizetett az építési jogért, ez tette lehetővé a későbbi, hatalmas belvárosi rekonstrukciós építkezéseket, volt önrész az uniós támogatásokhoz. Az engedélyezési tervet a „zöldek” és az egyik lakóház megtámadta (a terv szerint az udvarukon jött volna a tetők fölé a szellőző rendszer légelvezetése, az OTP nagyon jelentős összeget ajánlott, továbbá a ház teljes tatarozását, amit elfogadtak; majd néhány lakó külső támogatással, ideértve az akkori Fideszt, megtámadott), elindult a hatósági, majd a bírósági eljárás, ez zárult le most a Kúria előtt tíz év után, pontosabban tavaly ősszel. Természetesen amikor fideszes lett a polgármester, válto-

zott a megítélésük az ügyről, mert ugyan ki harcol Csányival...

Elkészültek az aktualizált tervek és megindult az építkezés. Előtte volt lakossági, nyílt fórum az építők majd az önkormányzat szervezésében, a lakók aktívak voltak, zöldek nem voltak, újságírók nagyon gyéren. Minden terv ismert, megismerhető. A park-rész bizonyos részletei még nem ismertek, így például díszkutak (Herendi, Zsolnay) elhelyezése, de minden lényeges eldöntött és engedélyezett. József nádor szobrát a beruházó költségére restaurálják, megjegyzem az elmúlt évtizedekben csak a háborús károkat javították rajta, és persze az eredeti helyére kerül vissza.

A felszíni parkolás a sétányonlak rováására a lakók követelése volt, ti. ott kívánnak parkolni lakásuk előtt, a felszínen. Ezek a parkolók majd csak általuk vehetők igénybe, továbbá a segély- és szervizkocsik számára. A minisztériumi gépkocsiknak is, ha marad a minisztérium, a mélygarázsban kell állniuk.

A fákról már 2006 után kiderült, hogy egy-két kivétellel betegek, veszélyesek, egy vihar alatt bekövetkezett haláleset miatt minden fát megvizsgáltak, és az volt a javaslat, hogy új fasor kell.

A garázs egyébként kiváló helyen van, a fő közlekedési csomópontok és útvonal között, mellett és így elnyeli a városközpontot megközelítők egy részét, akik nem kovályognak a belvárosi szűk utcákon.”

Akkor most mit gondoljunk a mélygarázsról?

Mindez alapvetően nem befolyásolja annak a véleménynek az igazságtartalmát, hogy erre a garázsra MÁR nincs szükség. Tíz év nagyon nagy idő egy város fejlődésében. Eltekintve az építkezéstől, a garázs rendeltetészerű működése további dugókat fog okozni a környéken. Tíz év távlatában a garázs működése vélhetőleg nem lesz rentábilis. De hát emiatt sírjon a magánbefektető.

A racionális magatartás az lett volna (talán) a beruházótól, hogy tíz év múlva már nem építi meg ... De hát őket nyilván szorította a befektetett hatalmas összeg.

Valójában egész Budapest érdeke lett volna, hogy ne épüljön meg a létesítmény.

Ám egységes Budapest, mint tudjuk, a rendszerváltás óta nincs. Ha lenne, akkor se lenne arra pénze, hogy kártalanítsa a nagy bankot – azaz visszaadja a befektetett pénzt, megfejelve talán a várható nyereség egy részével.

Mindez azonban csak kávéházi okoskodás. Meglátjuk, mit okoz majd a garázs, ha elkészül.

Az azonban bizonyos, hogy a projektnek – legalább is, amikor sok év múlva hirtelen megindult – nem ágyaztak meg jelentőségének megfelelő módon. Ezért következhetett be a botrány. Nem nehéz kitalálni, miért: nem akartak további halogatást.

Ki gondolta volna, hogy az egységes Budapest hiánya ilyen áttételes károkat okoz...

József nádor szobra

Ha volt valaki, aki szobrot érdemelt a Habsburgok közül, akkor az mindenképpen a csaknem fél évszázadot szolgáló, firenzei születésű nádor, voltaképpen „alkirály”, aki jóakarásával és ügyesretetével nagy népszerűsége tette szert. 1847-ben halt meg, szobrát azonban csak 1869-ben leplezték le. A szobor történetéről sokat lehet tudni, de az a mai napig rejtély, hogy a kész szobor, Johann Halbig (1814–1882) müncheni szobrász alkotása miért dekkolt kilenc évig a régi Városháza udvarán. A leplezés azonban fényesre sikerült. Megjelent a király és a királyné, sok más notabilitás, feljegyezték például, hogy az avatást egy erkélyről végignézte Liszt Ferenc is. Volt dobpergés, ágyúlövések a Citadelláról és a Várból is. A lepel túl szoros kapcsolai a

szobrász csak sokadik, már ideges rán-gatásának engedtek.

Ahogy a kozterkep.hu-n olvasható: „A mauthauseni gránitból készült talpazat lépcsőkkel együtt 526 cm magas, a nádor a magyar Szent István-rend díszöltönyében látható az Aranygyapjas rend jelvényével. Bal kezét csípőjére teszi, a jobbában kalap-ját tartja. A bronzszobor 443 cm magas.”

A szokásosan túlzó újságok húszezer né-zőről írtak, amely a tér méretéhez képest teljes képtelenség. A szobor alapvetően megnyerte a közönség tetszését, de volt néhány népszerű vitapont is. Nem túl díszes a ruhája? Nem túl nagy az előre lépő jobb lába? Jó felé néz? (Nem a Bel-város felé, hanem nagy alkotása, a Li-pótváros irányába.)

Az első nem egyházi témájú köztéri szob-rot most elvitték restaurálni, a mélyga-rázs projekt költségén. Visszavárjuk.

Egy nagy budapesti veszteség

Sokunknak csak lassan esett le a tantusz, bezárt a Király utca 26. alatt található VAM Design, de úgy, hogy soha többé nem nyit ki. Tudják: az igényesen felújít-tott Jálics-ház, a valahai borkereskedő. Mindez egy nagy tehetségű, álmok bővö-letében élő építész, Vincze Miklós projekt-je volt. Barátok révén ismerkedtem meg vele a 90-es évek elején. Jártam csodálatos, maga tervezte budai villájában, akkor mes-élte, hogy van egy nagy álma. Akkor még

„csak” a kortárs, méregdrága olasz búto-rok importőre volt. Már akkor kinézte ma-gának a Király utcai, omladozó műemlék épületet. A VAM rövidítés a Vincze Ágnes és Miklós szavak első betűinek összeolva-sásából alakult ki. Felesége, gyermekeinek anyja, szakmai harcostársa nem támogat-ta ezt a tervet. Emlékszem, az akkori látog-ítás alatt is összekaptak a dolgon. Nem lehet, túl nagy, mindenünk ráme-gy, Miklós, mondta – a vendégek előtt, és érződött, hogy ezt sokadszor rágják meg. 1999 tava-sza volt ekkor.

A mai és működő Wikipedia lapon ez olvasható: „VAM Design Center multi-kulturális épületkomplexum VI. kerüle-tében, a Király utca 26. alatt. 11500 m² az épület alapterülete, melyben huszon-hét iroda, műterem kap helyet. Igazgatója Vincze Miklós.

Az 5000 m² kiállítótér szakvásároknak, konferenciáknak, gálaocsoráknak, fogad-ásoknak és művészeti kiállításoknak ad otthont. Egy légtérben akár 600 fő vehet részt a rendezvényeken és ezen kívül akár 12 db 250 fős szekcióterem is kialakítható. Digitális nyomtató központ is segíti a 27 iroda valamelyikében állandó vagy idősza-kos szervező munkát végző társaságot. A design center egyik állandó tár-lata a VAM Design Gyűjtemény, amely több mint 130 remekművet tartalmaz az elmúlt több mint 100 év design-történelméből, köztük a pé-csi születésű Breuer Marcell alkotásait is.”

VM nem tett le az álmáról – az első áldo-zat a házassága volt. Hatalmas bankköl-csönt vett fel, a ház már a 2000 és 2007 között zajló építkezés végére a bank ke-zébe került. De hajlandóak voltak 17 évre bérbeadni a nagy álmódóznak.

Meg kell adni, hogy a renoválás elké-pesztő, kompromisszumot egyáltalán nem ismerő minőségben valósult meg. 2008-ban az építészforum.hu honlapon gyors értékelést nyújtott Vargha Mihály főszerkesztő. Nem nyerte meg a tetszését, amit látott: „Semmi olyan építészeti plusz, téralakítási továbblépés nincs benne, ami műve avatná. Mérnök-iparos munka, nem sajnálták belőle az anyagot és a pénzt, bár a vakolatlan téglafalak nem minden eset-ben alkalmasak műtárgyak kiakasztására. A hely sikerüzemeltése máris érzékelhető, ami szinte borítékolható volt, hiszen az ek-lektika iránt megmutatkozó nosztalgiahul-lámot is meglövegolja, a spektakulum tár-sadalmában ez nem lehet másképp.”

Az egész szöveget elolvasva mintha a vi-lág iránt érzett rosszallását vitte volna át a fantasztá hajlamú átépítő-tulajdonos-ra. Mert az épület maga – el kell ismer-ni – általános tetszést aratott.

Ám a Vargha Mihály jövendölte „siker-üzemeltés” sajnos elmaradt.

Az első és legnagyobb probléma alig-hanem a méret. Talán csak egy emelet-et kellett volna véglegesen kialakíta-ni... nem az egész épületet?

Az ilyen intézmények rákfenéje mindig a bevételkényszer és az értékteremtés egyensúlya. A végsőkéig eladósodott bérlő-nek nem volt sok választása. Szinte azonnal jöttek a hibák. Itt volt például a „nagyüzemi művészketető” abszurd öt-lete. Azt állította, hogy 52 fiatal művészt fog egyszerre képviselni, befuttatni... Az-tán képes volt perre menni Sugár János képzőművésszel, aki a galériaprogram-ra reagálva egy apró művet szitázott az épületre: „Wash Your Dirty Money With Art”. Aztán jött a borzalmas nyüzött kí-nai embereket bemutató két kiállítás.

Az utolsó évek a lecsúszásról szóltak. A 2007-ben nyílt intézmény nem érte meg a 2024-et, amikor VM amúgy is nyug-díjba ment volna.

Vajon mi lesz most az épülettel? Köz-pénz nélkül aligha található új, értel-mes, fenntartható funkció. Talán az Épi-tészeti Múzeum költözhetne ide? Vagy a Fotómúzeum?

Vagy lehetne egy másik művészeti in-kubátorház? A Jurányi központ pesti párja? ●

FÉNYÍRDA

Csodás menekülések

tást” kihasználható egy presszóterasz is épült hozzá.

Az első tervek szerint az egészet mindenestül lebontották volna, de végül a mostani felújítás során csak ezt és a belső térosztásokat fejtették le a legyezőházzól: a jellegzetes, transzparens szerkezetet helyreállították.

Az itt látható két, 1972-ben készült fénykép ugyancsak a csodának köszönhető menekülését. Az UVATERV fényképkollekciója tavaly márciusban kis híján áldozatul esett egy pincetűznek, lényegében napokkal azelőtt, hogy a Fortepan szerkesztői biztonságba tudták volna helyezni. A még menthető, kormos negatívokat önkéntesek tisztították meg. A beszkenelt anyag pár héttel ezelőtt került fel a Fortepan honlapjára. (N. K. J.) ●

A Moszkva téri legyezőépületben az átépítésre váró Széll Kálmán tér utolsó hónapjaiban már igazán nehéz volt meglátni a szepet. A bódékkal körberagasztgatott, vedlett burkolatú, elkoszolódott üvegfelületeivel vaksin hunyorgó metrókijáró mindennek látszott, csak védendő örökségelemnek nem. Éppen ezért nem pusztá döntéshozói bölcsesség, hanem roppant mázli is, hogy az egyébként légiesen elegáns építmény új életre kelve a rekonstruált tér ékévé válhat.

Véletlenek során múlt már a megépülése is. Az ötvenes években, amikor legalább annyira építettek megaóvóhelyet, mint földalatti vasutat, a Népstadion állomásról ismerthez hasonló zömök, kupolás, szocreál képzőművészeti alkotásokkal díszített építményt szántak ide is. Bár a tervező, Szórád Vilmos még 1955-ben lazított kicsit a bunkerjellegesen, a megvalósításba végül bele sem fogtak. Aztán mikor újraindult a metróberuházás, már egészen más kívánalmaknak kellett megfelelnie egy metrókijáratnak. Czeglédi István épülete áttetsző volt és merész formájú, korszerű anyagokat használt, és a „szép kilá-

VILÁG VÁROS

Integrált megújulás

Tosics Iván

A figyelmes szemlélődő sokféle újdonságot észrevehetett az utóbbi években a magyar fővárosban. Itt most elsősorban nem a hatalmas pénzekből (jórész EU-s forrásokból) megvalósult közösségi fejlesztésekre gondolok, mint amilyen a 4-es metró, a fonódó villamos vagy Budapest főutcája, de nem is a romkocsmákra, amelyek immáron több, mint tíz éve életünk sajtáságos színterét adják, jól működő üzleti modellé válva. A most említésre kerülő példák az előzőekkel szemben új és jórészt „alulról jövő” kezdeményezések, igazi innovációk, amelyek nem közpénzből születtek, de nem is tekinthetők tiszta üzleti vállalkozásoknak.

A Művelődési Szint (MŰSZI) komplex kulturális és közösségi tér, amelyet 2011 őszén hozott létre egy fiatal művészekből álló csapat a Corvin áruház évek óta

üresen álló harmadik emeletén, a volt bútorosztály helyén. Egy felhívásra 80 alkotócsoporthoz nyújtott be pályaművet, közülük választották ki azokat, amelyek az újra felhasznált anyagok segítségével lehatárolt alkotótérre bérlik.

A MŰSZI alapelvei közé tartozik a társadalmi és környezeti tudatosság, a fenntarthatóság, az alulról szerveződés, az innovatív és együttműködő szemlélet és a függetlenség. Mindezeket az állami finanszírozástól függetlenül próbálják megvalósítani.

2012-ben a Kortárs Építészeti Központ Alapítvány (KÉK) elindította a Lakatlan Programot, amely üresen álló – úgy önkormányzati, mint magántulajdonú – épületek, ingatlanok közösségi célú hasznosítását célozza. Ehhez kapcsolódva Budapest Főváros Önkormányzata kez-

deményezte a Rögjön jövő! programot, amelynek célja a régóta üresen álló önkormányzati tulajdonú, földszinti üzlethelyiségek hasznosításának ösztönzése egy egységes pályázati keretben. Mindezekhez szorosan kapcsolódik a „A Te helyed, a Te sikered!” kirakatkampány, amely a Dizájn Terminál és a Bridge Budapest partnerségében született meg: üres üzletek kirakatait fedték le fiatal vállalkozók sikertörténeteit bemutató installációkkal.

2010-ben egy főiskolai tanár létrehozta a Városi Kertek Közhasznú Egyesületet. Cél a mezőgazdaság meghonosítása itt, Budapesten, ahol ennek – a világháború szükség parktervezeteitől eltekintve – semmi előképe nem volt. Hitvallása szerint a válságra az önellátás kultúrájának felélesztésével és közösségek alakításával

MŰSZI, Budapest

A Te helyed a Te sikered! Dessewffy utca, Budapest

lehet a legjobban reagálni, mindezeknek pedig az egyik kiválóbb terepe ez a lehetőség. Óbuda önkormányzatával együttműködésben jött létre 2013-ban a Békási Kert. 1005 négyzetméteres, 27 parcellás minta, a lakótelep szélén. Az egyenként 7 négyzetméteres ágyások mellett 241 négyzetméteres közösségi tér is hirdeti az új lehetőségeket.

A felsorolt innovatív projektek első pillantásra nagyon különbözőek. Van azonban bennük valami közös: szinte mindegyik az utóbbi években kialakult problémákra – régóta üresen álló üzlethelyiségek, bezárt kereskedelmi létesítmények, parlagon heverő földterületek, egyre növekvő nagyvárosi szegénység – adott sajátos reakcióként értelmezhető. Egy további közös vonásuk, hogy a legtöbb ilyen projekt innovatív városiakók, civil szervezetek kezdeményezése, a közsféra (az önkormányzat) a legtöbb esetben csak eltűri ezeket, igen ritkán lép fel aktívan, támogatólag.

Ebben az írásban és a folyóirat következő néhány számában megjelenő folytatásokban kilépünk Budapestből, és körülnézünk az európai nagyvárosok

körében, hasonló innovációkat keresve. Újszerűen gondolkodó városiakók és civil szervezetek (NGO-k) mindenhol vannak. De mi van az olyan városokban, ahol a közsféra nem csak eltűri az innovációkat, hanem maga is pro-aktívan betámaszt, támogat és továbbfejleszt? Mint látni fogjuk, erre nemcsak olyan nyugati városokban vannak példák, amelyek kezdeményező, szociálisan érzékeny helyi önkormányzatuk miatt már régóta elismertek, hanem olyanokban is, amelyekre ez eddig nem volt jellemző, azonban a gazdasági válság hatására a közsféra megváltoztatta a hozzáállását.

Az újfajta innovációk nem előzmény nélküliek, a közpolitikák többszöri változásait követik. A nyugat-európai városok az 1990-es évek végén azzal szembesültek, hogy egyre sokasodtak a városok fejlődését veszélyeztető kihívások: a beruházásokért és képzett munkaerőért való versenyen túl egyre szorítóbban mutatkozott a lakosság előregedése, nőtt a szegények és kisebbségek társadalmi leszakadása és térbeli elkülönülése (szegregáció), és mindezek mellett egyre komolyabban kellett venni a környezeti

problémákat (fosszilis energia szűkössége, széndioxid-kibocsátás).

Eleinte ezeket a problémákat egyenként kezelték, egymástól teljesen elkülönült politikák keretében építettek tudományos-kutatási központokat, öregotthonokat, lakásokat a szegénytelepeken élőknek és zéró kibocsátású új lakásokat. Néhány fotónk ezeket az egymástól elszigetelt megoldásokat illusztrálja, és mindegyik esetben utalnak arra is, hogy ezek milyen másodlagos hatásokkal (externáliákkal) jártak.

Ahogy sokasodtak a kihívások, úgy vált egyre nyilvánvalóbbá, hogy integrált megoldásokra van szükség, azaz olyan beavatkozásokra, amelyek nemcsak egy adott problémára vannak figyelemmel, hanem a többire is, s ha nem javítják is a helyzetet mindegyik szempontjából, de nem is járnak súlyos negatív következményekkel. Ilyen megoldásokat csak integrált, stratégiai megközelítéssel lehet kidolgozni. Fontossá vált az integráció különböző formáinak felismerése.

Ilyen keret lehet a horizontális kooperáció az egyes ágazatok (gazdasági, környezeti, szociális ügyosztályok) között.

Például Nijmegen városának legleromlottabb részén az addig egymástól elszigetelten működő szervezetek (rendőrség, szociális jóléti ügynökség, lakástársaság) összefogtak, közös munkába kezdtek. A koordináció és csapatmunka segítette a szegény családokkal való foglalkozásban és a városrész leromlásának megállításában.

Jó megoldás a vertikális kooperáció, azaz az országos, regionális/megyei és helyi szint együttműködése. Például Észak-Rajna-Vesztfália tartományi minisztériuma pályázatot írt ki a legleromlottabb területek szociális városrehabilitációjára. 55 településen lévő 80 szomszedság nyert a pályázaton, és a beavatkozások tervezése és lebonyolítása a különböző szereplők (szövetségi minisztérium, tartományi kormányzat, városi önkormányzatok, szomszedsági csoportok) mintaszerű együttműködésében ment végbe.

Fontos lehetőség a területi kooperáció egy adott térség különböző települései között. Például Lille Metropole a Lille környéki 85 település önkormányzati szövetsége, amely a polgármesterek tanácsa döntéseinek megfelelően ellátja a térség legfontosabb funkcióit (tervezés, közlekedés, lakásügy, stb.). Hasonló önkormányzati szövetségek minden nagyobb francia város körül kialakultak, önkéntes szerveződésben de egy országos törvény keretei között.

A 2000-es évek eleje az integrált városmegújítás időszakaként jellemezhető, az EU-15, azaz a régi tagállamok városai-ban sorra születtek ilyen stratégiák, kiválasztottak olyan leromlott városrészeket, ahol térben koncentrált fizikai, környezeti, szociális beavatkozásokat hajtottak végre. Az EU az URBAN programmal támogatta ezt a folyamatot: mintegy 70 leromlott városrész újult meg komplex módon. Része lett az integrált megközelítésnek a fejlesztések másodlagos hatásainak előzetes értékelése, ezzel el lehetett kerülni például azt, hogy a felújítás túl magas színvonalú legyen (mert akkor a szegények el kell hogy költözzenek), vagy hogy túl sok koncentrált kereskedelmi fejlesztés valósuljon meg (mert akkor a kiskereskedelem tönkremegy).

Az integrált városrehabilitációnak ezt a fejlett gyakorlatát a 2007–2008-as pénzügyi-gazdasági válság akasztotta meg, amely „közpénzügyi krízishez” vezetett. A bankok megmentésére költött hatalmas összegek ellensúlyozá-

Békási kert, Békásmegyér, Budapest

Tudományos-technikai park a Lisszabon melletti Oeiras városban. A versenyképesség javítására nagy költségekkel létrehozott tudományos-technikai parkok a legkevésbé integrált fejlesztések közé tartoznak, elkülönítve a magas kvalifikációjú értelmiséget a város többi részétől

Belgrád központjából kitelepített roma családok számára a város távoli periferiáján kialakított konténertelep. A szociális gettók megszüntetése érdekében új, komfortosabb lakásmegoldások kialakítására kerülhet sor, ezek azonban a többségi társadalom elutasító magatartása miatt legtöbbször távoli, nehezen megközelíthető helyeken létesülnek, ami új, még inkább szegregált gettó létrehozását jelenti. A képen látható roma családok Belgrád központjában, egy autópálya-híd alatt éltek, míg ki nem telepítették őket, ugyan a korábbinál komfortosabb konténer-lakásokba, de a periferiára. Így a belváros számukra elérhetetlenné vált

Stockholm egy új városrésze, Hammarby Sjöstad, az ökológiai városépítés mintaképe. A környezeti kihívások kezelésére előtérbe kerül az új lakásépítés környezeti normáinak szigorítása. A magas műszaki színvonalú, zero kibocsátású épületek lakásai azonban legtöbbször túl drágává válnak, és praktikusan középosztályi szegregátumok kialakítását jelentik. Ez történt a Hammarby Sjöstad városrészben: a magas lakásárak miatt az eredetileg tervezett szociális mixet egyáltalán nem sikerült megvalósítani

sára, a nemzeti költségvetések deficit-jének csökkentésére többek között az önkormányzatoknak juttatott pénzeket kellett megkurtítani. Mindezek erősen érintették a városokat: súlyosbodott a munkanélküliség, a lakástalanság és más szociális problémák, miközben a jóléti kiadások is csökkentek.

A pénzügyi feltételek drámai változásainak hatását az új EU tagországokban némileg enyhítették az új beruházások, amelyek túlnyomó többségét (Magyarországon 90 százalék feletti hányadát!) EU-s forrásokból fedezik, és éppen a 2000-es évek vége felé ugrott meg e források összege. A régi EU tagállamokban azonban a krízis teljesen új helyzetet teremtett: megfelelő források hiányában nem lehetett tovább folytatni a korábbi jóléti politikákat. Új megközelítéseket kellett kitalálni, a városfejlesztés minden szereplőjének (önkormányzatok, magánszféra, lakossági csoportok) újra kellett gondolnia a saját szerepét és hozzájárulását a krízis következtében súlyosabbá vált problémák kezeléséhez.

Amikor egyre kevesebb a pénz és egyre több a gond, akkor minden szereplőnek innovatív megoldásokon kell törnie a fejét. Cikksorozatunkban ilyen innovációk bemutatására vállalkozunk. Néhány ezek közül:

A közsféra által irányított komplex városmegújítás kiváltása olcsóbb módszerekkel: a korábbi átfogó városfelújítási programok helyettesítése kisebb projekkel, épület-felújítás helyett az épületek átmeneti hasznosítása és/vagy közterület-megújítás, irodaépületek átalakítása lakóépületekké közösségi finanszírozásos projekkel, a magántőke bevonása.

Vagy, a környezeti és barnamezős problémák teljes körű megoldása helyett átmeneti hasznosítások és ösztönzés új innovációk feltárására.

Gazdag lehetőség a közterületek felújítása: a részvételi tervezés erősítése, új hasznosítási formák (pl. városi kertek) elterjesztése.

S végül a városi közszolgáltatások biztosítása a közpénzek radikális csökkentése ellenére: a közsféra szerepének ártértelemezése, a városlakók bevonása.

Ezeknek – a BUDAPEST következő számaiban sorra kerülő – tematikus áttekintéseknek a lezárása az új tendenciák összefoglalása lesz, kiemelve a közsféra szerepét, a korábbinál nyitottabb politikai vezetés fontosságát és szerepét az alulról jövő elképzelések ösztönzésében és támogatásában.. ●

LAKÓTELEP

A közös problémáktól a közösségi lehetőségekig

Somogyi Krisztina

Leonardo da Vinci Vitruvius-tanulmányáról készített kép a miskolci Kollektív Ház falán

„Lakótelep... baljóslatú szó.” Ferkai András így indítja 2005-ben megjelent, Lakótelep című könyvét, utalva arra, hogy a hatalmas negyedek nem váltották be sem a társadalom, sem az ott élők, sem az építészek elképzeléseit. Magyarország egyötöde, közel kétmillióan találtak otthonra a második világháborút követően megépült panelházak valamelyikében. A tíz legnagyobb telep közül hat Budapesten található. Az Újpesti, Újpalotai, Óbudai, Békásmegyeri, Füredi és Kispesti mindegyikében harmincezer ember. A nehézségek és gondok sokfélék, ennek ellenére a nagy sűrűségű városrészek bizonyos feltételek mellett akár ideálisak is lehetnének. Olyannyira, hogy több jóléti európai állam invesztál újabb lakótelepek építésébe és a régiék fejlesztésébe. Mi a tanulásága a hazai panellakótelepeknek? Időszerű, hogy a témában komoly diskurzus kezdődjék a magyar társadalomban is.

Szociális problémák

„A modernizmus halála 1972. július 15-én 15:32 perckor állt be” – fogalmazott Charles Jenks építész, teoretikus az amerikai Pruitt Igoe lakótelep felrobbantását követően, kissé teátrálisan. A Missouri Állambeli St. Louis városában lévő telep elpusztítása minden értelemben nagy port vert fel – azóta is számos szociológus, környezetpszichológus, antropológus és építész írt elemzést, amelyben megkísérlik megérteni, mi vezetett a pusztuláshoz. Az építészet felől nézve: az a Minoru Yamasaki tervezte 1954-ben, aki a World Trade Center alkotója is. A kialakított lakások tágasak, korszerűek voltak, az átadás után az épületet sikeresnek érezték, díjazták. Szociális szándékok vezérelték a megalkotóit, 12 ezer különböző etnikumú, átlagos anyagi helyzetű embert költöztettek be a tizenegyeleteres házakba. A beköltözést követő fél év elteltével már észleltek problémákat, hat év alatt lett úrrá a rettegés

a telepen: a fiatalok gang-be tömörültek, a közbiztonság romlott, a vandalizmus általánossá vált. A tarthatatlan állapotnak a már említett robbantás vetett véget.

Kevésbé látványos módon, de a világon számos helyen tapasztaltak szociális problémákat lakótelepeken. Ennek tükrében egyáltalán nem meglepő, hogy a magyar lakosság véleménye is általában negatív, sokan a sivárság, szegénység, a magány, a monotonia szimbólumának tartják és – ami az építészek számára nagy nehézséget okoz – a „modern” tipikus megjelenésének gondolják az ilyen házakat.

Kezdeti lendület

A második világháború után nagy volt az optimizmus ezzel a gyors és sűrű struktúrát eredményező megoldással kapcsolatban. Magyarországon az 1961-ben megjelent tizenöt éves terv egymillió lakás építését tűzte ki távlati célként, a panelprogram a

60-as évek végétől indult meg nagy lendülettel. Az irányelveket nem építészeti szándékok, hanem gazdasági mutatók és az akkori politikai elvek határozták meg. „1958-ban kormányhatározat jelent meg a műszaki tervezésről és tipizálásról, amely számos paramétert előírt (az átlagos lakás-nagyságot például 43 m²-ben szabta meg), s megkövetelte a típustervek és a nagyipari technológiák bevezetését” – emlékeztet Ferkai András a könyvében. Az első, alacsonyabb házakból álló telepek után, az Óbudai Kísérleti megépítése során a modern élethez kapcsolható, korszerű városi lakásforma megkeresése és bemutatása mellett a tömeges lakásépítésre, a típustervezésre való felkészülés volt a cél. Erre több építészeti és bútorozási pályázatot is kiírtak, amelyekre jelentős magyar tervezők jelentkeztek, a szűk keretek ellenére is ötletes tervekkel. Az Óbudai Kísérleti lakótelepen *Mináry Olga* kockaházában, *Körner József* egyemeletes láncházában vagy *Csordás Tibor* kétfogatú lakóépületeinek lakásaiban elegáns és jól működő alaprajzú otthonokat alakítottak ki. A tömeges, házigyári technika azonban nem az egyedi mérlegelésnek, hanem az egyre sematikusabb és az alacsony színvonalú kivitelezőipar lehetőségeihez igazodó megoldásoknak kedvezett. Az építészek gúzsba kötve táncoltak, a darupálya mérete fontosabb lett minden másnál.

Az építési kényszer hátterében a jelentős lakáshiány állt, amelynek Budapesten részben oka volt a háborús pusztítás, részben az iparosítás következtében koncentráló jelentős új munkaerő. A témával foglalkozók szerint a lakótelepek kedvezőtlen megítélése annak is a következménye, hogy a városrészek és az emberi közösségek nem organikus módon fejlődtek ki, hanem gyorsan, kívülről beavatkozva és erőltetetten történtek meg. *Golda János* építész szerint: „az a fő gond, hogy maga a modernizáció végül is nem sikerült. A 60-as években párthatározattal elindított kényszerfolyamat részeként paraszti élethez szokott embereket felköltöztettek ipari zónákba, városokba. Ha ma prosperálóan működne az az ipar, ami miatt faluról elhozták az embereket, akkor szerintem más lenne a lakótelepek megítélése is. De nem sikerült a gazdasági modell, folyamatos, turbulens válságba került az ország, megszűntek és elkerültek a munkahelyek a lakótelepek környékéről. A házak otmaradtak, a bennük élők pedig elszegényedtek. Nem azért szegényedtek el, mert a lakótelepen laktak, hanem azért, mert megszűnt a munkahelyük. A lakótelep önma-

gában egy jó lakásépítési formula, az egész világon alkalmazott megoldás, Bécsben például vonzó városi stratégia. A másik lakhatási logika a családi házak építését preferálja. Mint minden koncepciónak, ennek is vannak nehézségei és veszélyei: így az üres telkek jellemzően az agglomerációban találhatók, a városba való bejutás Budapesten már ma is komoly gond. Ha mindenki családi házat építene magának, a város teljesen szétterülne. Az az amerikai kultúra valósulna meg, ahol harminc kilométeren keresztül húzódo kertvárosos át kell haladni. Igazi autós életformát jelentene ez, annak a mindenféle negatív következményével együtt.”

A miskolci tapasztalat

A jó pozícióban lévő és a városi közlekedéssel jól megközelíthető lakótelepek számos pozitívummal rendelkeznek, így nagy bennük a közösségi potenciál. A mai valószínűleg nézve azonban kevésbé gondolkodunk úgy ezekre a helyekre, mint a közösségi élet jó színtereire, és a demográfiai mutatók is arról árulkodnak, hogy lakosságuk előregedett, nagyon sokan élnek egyedül, magányosan vagy csonka családokban. A közösségek kialakulása a jó működés egyik alapfeltétele lenne. Bár sok tapasztalás gyűlt erről össze az elmúlt évtizedekben, ezek Magyarországon kevésbé segítik a lakótelepekről való gondolkodást. A hazai példák közül a legérdekesebb a miskolci Kollektív ház története, amelynek egyik alapítója és lakója az előbb már idézett *Golda János* Ybl-díjas építész. „Az egyetemi évek alatt jött létre az a nagyon erős közösség, amelyik a diploma után is együtt akart maradni. Így kerültünk építészek – majd harmincan – együtt Miskolcra, ahol megszületett bennünk a szándék, hogy közösen is lakjunk. Először tehát szellemi értelemben alakult meg a közösség, aztán 1979-ben, *Bodonyi Csaba* tervei alapján fizikailag is megépült a Kollektív Ház. Kuriózum volt ez a rendszerben, mert bár figyelembe vettük a típusterveket, mégis közösségként mi magunk határoztuk meg az igényeinket. Alapnak vettük az 54 négyzetméter típuslakás-méretet, de elszántuk magunkat arra, hogy közösségként építsük meg az épületet. 2×7 lakás épült meg, 28–30 főre. Saját lakásából mindenki beadott 18 négyzetmétert a közösbe. Minimalizáltuk az egyéni lakóteret egy kicsi hálószobára, teakonyhára és egy fürdőszobára. Az összeadó négyzetméterekből többelű közösségi terem lett, ami a játék, munka, szórakozás, buli, tévzés, gyereknevelés, vasárnap ebédfőzés funkciót szolgálta. Volt vendégszoba, zeneszoba,

kerámiaműhely, barkácműhely, mosókonyha és egy vendég WC blokk. Kialakítottunk tetőteraszt és kertet. Az épület ma is működik, de már másképpen, mert a rendszerváltás után a lakásokat meg lehetett venni, és ez ellene ment a tervezés kezdeti logikájának. Az eredeti idea szerint tíz évig működött a Kollektív Ház, ebből az első öt euforikusnak mondható, a második a konszolidációé, utána jelentkeztek a bomlás jelei, aminek a privatizáció tett a végére pontot. Építészeti tapasztalata a háznak, hogy a rendszer kicsit merevnek bizonyult. Vagy nagyon bent volt az ember a saját lakrészében, vagy nagyon kint a nagy térben. Az első három-négy évben rendszeresen került sor koncertekre, ami mellett aludni sehol sem lehetett. Egy nagy közösségi esemény idején vagy elutazott az az ember, vagy részt vett benne, átmenetet nem lehetett biztosítani. Az átmenetek hiánya a gyerekek kapcsán is gond volt, vagy otthon voltak beszüntve egy szűk szobába és a kis kertbe, vagy kilépett a házból eltűntek a szemünk elől.”

A Kollektív Ház tapasztalatai sok szempontból általánosíthatóak. Komoly pozitívumként kell említsük a nyitómomentumot, a közösség előzetes meglétét. A ma épülő európai lakótelepek építése kapcsán, a manapság co-housingnak nevezett szemlélet gyakran megjelenik, akár speciális igények formájában is értelmeződik (közös mosoda, rekreációs helyek, szociális funkciók). A változatos közösségi terek elhelyezése és a funkciók mixe pedig az egyik alapvető momentuma a tervezésnek. A közösségek kialakítása ugyanis az egyik legnehezebb és legalapvetőbb kérdés. A *Pruitt Igoe* lakótelep csődje kapcsán is arra jutottak az elemzők, hogy az ott lakók szerették lakásaikat, amelyek kifejezetten tágasak és kellemesek voltak, de a magas házak vertikális szervezése és a közösségi helyek hiánya miatt nem voltak jók a társas interakcióik. Az emberek nem ismerték egymást, nem beszélgettek, nem voltak közös eseményeik, azaz idegenek maradtak egymás számára, miközben össze voltak zárva egy területen. A gyerekek, ha kiléptek a ház kapuján eltűntek a szülők szemei elől, viselkedésük ellenőrizhetetlenné vált, galerik alakultak ki. Megindultak a rongálások, amelyek a védhetetlen tereken, így a folyosókon, a senkihez sem tartozó köztereken, a liftben és kapubejárókban lehetővé tették a vandallizmust. Ettől a lakók félni kezdtek, így még kevésbé használták és élvezték a környezetet. Elindult egy olyan negatív folyamat, amit végül már nem lehetett kontrollálni.

Egy új város ideája: széles utak, magas házak, közösségi épületek és nagy közös zöldfelület

Város és közösség

A közös identitás kialakulásának szempontjából a budapesti lakótelepeken is sok a gond. László Tamás építészmérnök, városgazdasági, városépítési szakmérnök, az újpalotai városrész országgyűlési képviselője is a közösségi élmény hiányában és ezzel összefüggésben az izolálódásban látja a lakótelepek problémáját: „Komoly gond, hogy ezek helyek telepek maradtak, nem váltak olyan szerves városi struktúrává, aminek az eredménye a városias lét lenne. Az építéskor sajnos csak a lakóházak és a minimálisan hozzájuk tartozó, kötelező intézmények valósultak meg, iskola, óvoda, bölcsőde, orvosi rendelő, itt-ott kereskedelem, vendéglátás épült, de igazi közösségi terek és létesítmények nem jöttek létre. A lakótelepnek egyszerre értéke, és egyszerre hátránya is, hogy óriási zöld felületbe ágyazott, mert a közös zöldfelületet karbantartása elmaradt, így nem vonzó. Újpalota például nemrég volt negyven éves, azok a fák, amiket az építéskor ültettek fölének a negyedik-ötödik emeletig, így aki kinéz a lakótelepi ház ablakából, zöldben érzi magát. Ugyanakkor a locsolóhálózat megszűnt, a növényeket nem gondozza senki, a zöldfelület öregszik. A háznak nincs saját telke, csak a homlokzat körüli egy méteres körvonal tartozik hozzá. Az összes többi közterület. Mindenkié, vagyis senkié. Ez egy gazdahiányos világ, amiben az összes mikro-architektúra, a játszótér, parkoló, de még a villanyoszlopok is ki vannak téve a vandalizmusnak.”

A közösségi életformák természetesen folyamatosan változnak, számos új jelenség

tapasztható már Magyarországon is, ezek közül talán a közösségi kertek kialakítása az egyik legszebb és legjobban működő ötlet. Európa-szerte keresik a megoldásokat. Némely városokban a földszinti lakásokba kereskedelem költözik, ez lendíti fel az utca életét, máshol ezek a lakások saját kertkapcsolatot kapnak, elősegítve, hogy az időseknek és a gyerekes családoknak legyen biztonságos saját külső terük. Így történt a thüringiai Leinefelde városának 20 ezres lakótelepén, ahol átfogó társadalmi, gazdasági, ökológiai és építészeti koncepció részeként folyt a rehabilitáció, ennek részeként jutott pénz a magasabb emeletek elbontására és a nagy beépítési sűrűség csökkentésére is. Az elképzelés 2007-ben World Habitat díjat érdemelt.

Ember és ház

A sikert a lakótelepek felújítása során olyan komplex modellek bevezetése adja, ami több oldalról gondolja át az ott lakók szükségleteit, az életet. Logikák vannak, de típusválaszok nincsenek. Budapesten például a lakások változatosságának és mobilitásának a hiánya, illetve az elöregedés gyakran a legnagyobb gond. A fiatalokat viszont nem csábítja a lakótelepekre semmi.

László Tamás szerint is stratégiai kérdés, hogy sikerül-e a fiatalokat valahogy megszólítani: „Negyven évvel ezelőtt fiatal, innovatív családok költöztek be Újpalotára, de mára megöregedtek. Senki nem figyelt oda a népesség megújulására. A lakások méretei sem változtak, nem segítik elő, hogy az életút során a természetesen változó hely-

zetekhez lehessen itt megtalálni a megfelelő méretű lakást. A fiatalok elmennek, így az innováció, a friss erő erősen fogy. Ma nem családbarát a lakótelep. De talán, ha a német példa mintájára a földszinti lakásokat fölvasárolja az önkormányzat és saját kerteket kapcsolunk hozzájuk, itt is segíthet. A negyvenezeres népességű Újpalotai lakótelepen – de ez igaz az ország több lakótelepére – ma nincsen közösségi centrum, nincs olyan közösségi ház, amelyik egy ekkora lélekszámhoz képest arányos lenne. Az igényt is szinte kiölték az emberekből, pedig alapvető emberi vágy az össze- és hovatartozás. Ráadásul nem elég egy központot létrehozni, alközpontok hálózatában szükséges gondolkodni. Lokális közösségi akciókra alkalmas helyeket kell létrehozni, a lokális identitást megerősíteni. Lesújtó szociológiai kutatásokkal szembesülve állíthatom, létfontosságú, hogy befogadó ifjúsági közösségi tereket hozzunk létre, ahol a törvényesség keretein belül senki se akarja megmondani a fiataloknak, hogy mit csináljanak.”

A lakótelep ma nem alternatíva, bár az agglomerációba való kiköltözés sok fiatal családnak nem vált be. Visszacsábításuk alapvető érdeke lenne az egész városnak. A nekik szánt szolgáltatások erősödésével a lakótelepeken új, kreatív energia jelenhet meg. Hibrid funkciójú környezetek kialakításával (munka, szórakozás, vásárlás, lakhatás keverésével) és a társadalmi összetétel gazdagságára figyelve, elérhető a siker.

A működő közösségek kialakítása kulcsmomentum. Közös feladat is, amelyben az építészeké csak az egyik szerep. ●

DÉL

Tűzoltó legyek vagy katona?

szöveg: Horváth Júlia Borbála, fotó: Sebestyén László

Valamirevaló anya e kérdésnél irányadó találékonyságát bevetve a játszótéri csúszda felé tereli cseperedő gyermekét, boldogságot, szivárványt ígér neki, és együtt libikókáznak alkonyatig. Nem mintha a vadakat terelő juhászság annyival jobban tetszene... De igen... – kontráz a mama és elhatározza, fegyvert az életben nem vesz gyermekének. Na, de a filmek... a játékok... az iskola... – simulékony terep, végül apa dönt: a tűzoltó szilárd jellem; menjen a gyerek, ha segíteni akar!

Időszámításunk előtt huszonegyben, Augustus császár az egyik napon nagy elhatározásra jutott: az állami rabszolgák új feladatát kapnak... – s nem sokkal a döntés után, hatszázan közülük különleges osztágot képeztek, hogy a Rómában fellobbanó tüzesetek oltásához vezényeljék őket. Ezzel megalakult az első hivatásos tűzoltóság Európában. Az évek alatt azonban kiderült, hogy nem túl szerencsés rabszolgákra bízni az uraságok életét, javait, továbbá a közel milliós lakosságú városhoz mérten alacsony a létszám, ezért tizenöt évvel később (i. e. 6-ban) hétszer ezer fős, szabad emberekből álló őrszázlőalj alakult, amelynek tagjai rendőrségi feladatokat is elláttak. Aquincumban, Savariában és más pannóniai városokban kézműves-társaságok vagy önkéntesek végezték az oltási feladatot; a polgári városok és a légiótáborok külön körzetet képeztek.

Ezzel becsukódik a tankönyv, a napi történelemlecke letudva, és a gyerek megy a dolgára. Estére azonban újból ott motoszkál fejében a zsenge-gyerekkori álmom: bátor és erős lesz, próbált egyenruhás, akire felnéznek az emberek. A szülők megsimítják a fején, és támogatják a jelöltet, később az álláspont árnyalódik kissé, amikor az ifjanc pályaválasztó korba érkezik. Anyaék persze óva intik, változatosnál változatosabb életpályamódelleket vázolnak számára: programozó... tanácsadó... bróker... politológus... na, jó: zöldséges... – A kis- és a nagyfiúknak – s a modern kislányoknak – fogalmuk sincs, mi végre a szülői para, hiszen a tűzoltó szakma bizonyos életkoron túl is vonzó foglalatosságnak mutatkozik.

Kiváltképp a huszonegy-negyvennyolc órázás tetszik: *Egy nap melő, utána két napig tied a világ...* – jó, jó, érti anya, de mégsem; a szemé előtt tüzes karikák táncolnak, üszkös gerendák zuhannak alá, mindenütt füst és fájdalom: *inkább lennél önkéntes vradó...* – az anyai ötlettár továbbra is kifogyhatatlan, amikor terelésről van szó, de lebeszélni lehetetlen az emberfiát, meg nem is lenne szép dolog; *ha annyira menteni szeretne a gyerek, hát mentsen...* – Parancsnok úr a kezdet kezdetén nevén nevezi elképzeléseit: *Olyannal kérem, én nem tudok mit kezdeni, aki negyed óráig ébredzik reggelente...* – s mivel kemény ember, folytatja: *ha éjszaka riasztják álmából a szolgálatost, menni kell, és öt perc is hárommal több a kelleténél...* – Még szerencse, hogy anya nem hallja mindezt, addig alszik ő (viszonylag) nyugodtan. Legutóbb lábmelegítőt vett a kisfiának – azt meg a parancsnok ne tudja meg, ha lehet.

A tűzoltótanulóknak azonban meg kell küzdenie a felvételért. Az első rosta százötven kérdéses pszichológiai tesztből áll, utána próbaidő következik: *az igazi tűzpróba...* – A kezdeti hat-hétszáz jelentkező létszáma közben a tizedére csökken; már csak ötven-hatvanan állják a sarat. A következő fordulón kihullnak azok, akik előzőleg sportnak hitték az életmentést; rendszeres testedzés, pihentető éjszakákkal – gondolták ők. A végső lemorzsolódás a gyakorlati időre várható; hajnali kettőkor kigyullad a lámpa, megszólal a vijjogó, ez után százhusz másodpercen belül azbesztbe öltözve, felszerelve el kell hagyni a laktanyát. *Legyen vonulós tűzoltó, akinek nincs jobb dolga...* – a kényesebbje e stációnál végleg feladja – *annyi szép szakma van a világon...* – és anya megnyugodhat; hiszi ő...

A parancsnok sok mindent látott már pályafutása során, és kötelessége felkészíteni a jelöltet: *egy-egy riasztásnál tizenöt-húsz ember egyszerre mozdul, mindenki tudja a dolgát... ha súlyos esetnek ígér-*

kezik, akkor a teljes szakasz kivonul, csak a híradós marad odabent... – mert soha nem tudni előre, mekkora a baj, és a helyszínen kiderül, kell-e erősítés a szomszéd kerületből. *Előfordult, hogy egyszerű kuktúzhöz riasztottak, úgy tűnt, sima ügy, egy kis gyújtogatás, gondatlanság a beledobott cigarettacsiktól. De ötös fokozatú – a legmagasabb – tűz keletkezett belőle... Két szint kiégett a házból...* – A fiatal kerek szemekkel hallgatja a történeteket, elnézi a cserzett arcokat és a gondos mosolyokat, akkor még dönthet, marad vagy megy. Az öregek nem bízzák a véletlenre, nekik sem mindegy, kivel dolgoznak együtt, és folytatódik az ismerkedés: *Vannak érthetetlen esetek. Nemrég egy hatalmas forgalmú útszakasznál kamion ütközött villamossal, a sofőr kirepült a vezetőfülkéből, a kocsit elszabadult, és több autót összetört. De hogy a villamosvezető hogyan eshetett ki a kabinjából... rejtély.*

A filmekben valahogy másnak tűnt... – elmélkedik a felvételiző, itt szagok vannak, stressz és látvány, feszülten ropogtatja ujjait.

A kollégák megszánják: *ne aggódj, gyerek, ha azt csinálsz, amit kell, nem lesz bajod...*

– persze, persze, már szinte együtt is a csapat, lazításként további kedvcsináló: évente lépcsőfutóversenyt rendeznek a tűzoltóknak, korábban a Népstadion tribünjére kellett felszaladni, maszkban, légző-palackkal a hátán, s hogy *ne legyen annyira könnyű*, tizenkétkilós porral oltóval a kézben. Közben mérték az időt, a legjobbak két percen belül fölértek a tizenöt szint magasságú lépcsősoron. *Na, végre valami életszerűség...* – sóhajt a pályaválasztó, és visszagondol általános iskolai osztálytársaira, akik villanyszerelőnek, karosszerialakatosnak, cukrászknak és fogtechnikusnak tanultak nyolcadik után. *Ne gondolja, hogy azok a foglalkozások nem járnak felelősséggel...* – a tüzes kollégák folytatják a tesztelést:

Rendkívül tűzveszélyes az elektromos hálózat zárlata, és az üzemanyagfolyás utáni robbanás... – Mi ez? Összeesküvés a kezdő ellen? És folytatják a tizenkét darab acetilén-tartály történetével, amelyeket mesterlővészek lóttak ki, nehogy rosszkor detonáljanak. *A tűz okainak kivizsgálását tűzszervezők végzik, az indoklás a laboreredményekből derülhet ki...* – Az oltójelölt hirtelen úgy érzi, inkább lenne főfoglalkozású hajléktalan, de amazok látva a hatást, bevégzik a mesélést: *előfordul, hogy hajléktalanok tüzelnek, és erdőtüz lesz a vége...* azért kit lehet felelősségre vonni? – A szóbeli kiképzés után nem sokkal következik az első éles riasztás: percek alatt a helyszínrre érnek, sisak a fejükön, tűzálló maszk az arcukon; több kilónyi védőfelszereléssel rohannak a tűzfészek irányába. Fecskendők okádják a vizet, a homokot, nincs idő gondolkozni; a tűzoltó magában, ha sajnálkozhat: *első az emberélet, utána az értékek...* – a személyes részvételt intézze, ahogy tudja. *Aki ez után ottmarad, megmarad...*

A soron következő sürgős riasztás finomítja az előző sokkot, és a szolgálatban eltöltött évek alatt megedződik a lélek. Anya lassanként megszokja, később átadja a percre kész aggodást egy nála fiatalabb és csinosabb gondoskodónak, ő maga pedig építő ötletekkel áll elő: *gödröket kell ásni, esetleg kövekkel, agyaggúllákkal körbeke-reíteni a tüzet... vizes vödröket készenléte-be helyezni...* – apa támogatja: *tűzöröket szervezni, akik oltás után az értékekre is ügyelnek... mint a rómaiak, annak idején...* – és színesen mesélne tovább a mesterségek történetéről, de elcsuklik a hangja, mert ő maga húsz évvel azelőtti elszántságát látja viszont: a vér nem válik vízzé, és az ifjú apja nyomdokaiba lép. ●

Györe Balázs

Részletek a *röltex(t)* ciklusból

(87)
 nejlon zacskót emelget
 az utcán a szél
 nem igazán tud vele
 mit kezdeni
 szemben gyakorol
 az ifjabb szakcsi
 beszűrődnek
 zongorájának hangjai
 a járdára parkolt
 egy ezüstszürke audi

(88)
 a lepke és a légy
 egymás mellett az abroszon
 nem félnek a másiktól
 a légy átröpül
 a lepke fölött
 fekete pötty
 a barna szárnyon
 a légy kicsi
 az abrosz kockás
 zöld-fehér
 a lepkének
 csak a szárnya rebben

(89)
 az alsó szomszéd
 fűnyírójának hangjára
 szerelmeskedni
 vasárnap délután

(90)
 élesztőt veszek a piacon
 öregembernek néznek
 aki ma sütni fog valamit

(91)
 „nincs olyan zsebem
 ahol megőrizhetném szavaid
 de szívemben mélyre süllyedtek”

(92)
 rövidnadrágom utolsó nyara
 egy idős vagyok a zeneiskolával

A ROVATOT SZERKESZTI: KIRSCHNER PÉTER

AKCIÓS ÁRON EGYÜTT IS MEGVÁSÁROLHATÓAK

A BUDAPEST PLUSZ

SOROZAT KÖTETEI!

EGY VÁROS KÉPEI

Szerkesztőségünk és műhelye, a Nagy Budapest Törzsasztal úgy gondolta, hogy a bő évtized, amely mögöttünk áll, alapot ad ahhoz, hogy az írárok, képek legjavát hozzáférhetővé tegyük egy tematikus füzet sorozatban. Ennek első darabja az Egy város képei című kiadvány.

A BUDAPEST folyóirat lapszámait az alábbi helyeken vásárolhatók meg

- **Kiadónkban** (Summa Artium Nonprofit Kft., 1054 Budapest, V., Honvéd utca 3., V. emelet 13. Tel.: +36-1 318-3938) munkanapokon 9–16 óra között
- **az Írók Könyvesboltjában** (Budapest, VI., Andrásy út 45.)
- **a FUGA Budapesti Építészeti Központban** (Budapest, V., Petőfi Sándor utca 5.)
- **a Budapest Antikváriumban** (Budapest, IX., Üllői út 11-13.)
- **a Litea Könyvesbolt és teázóban** (Budapest, I., Hess András tér 4.)
- **a Lipták villában** (Budapest, XIV., Hermina út 3.)

MAGÁNDOLGOK

Pest-budai riportok múlt és jelen időben. Magándolgok, mégsem magánügyek. Mert bár *Buza Péter* folyóiratunk hasábjain publikált két sorozatából szerkesztett kötetének főszereplői kivétel nélkül magánberek, ami velük történt, az maga a testközelben átélt történelem.

A két kiadvány ára 1–1 példányban postaköltséggel összesen 2000 Ft

Megrendelbetik banki átutalással:

a feladóhoz azt a címet írják, ahová a küldeményt kéri,
a közlemény rovatba: BUDAPEST PLUSZ
Summa Artium Nonprofit Kft.
Számlaszám: 16200106-11569909-00000000 (Magnet Bank)

Megvebetik készpénzért:

a Kiadóban

(Summa Artium Nonprofit Kft., Budapest V., Honvéd utca 3., V. em. 13.
T: +36 1 318-3938) munkanapokon 9–16 óra között

az Írók Könyvesboltjában

(Budapest VI., Andrásy út 45.)

a FUGA Építészeti Központban

(Budapest V., Petőfi Sándor utca 5.)

a Budapest Antikváriumban

(Budapest IX., Üllői út 11-13.)

a Litea Könyvesbolt és Teázóban

(Budapest I., Hess András tér 1.)

és a Lipták villában

(Budapest, XIV., Hermina út 3.)

KÖNYVJELZŐ • KÖNYVJELZŐ • KÖNYVJELZŐ

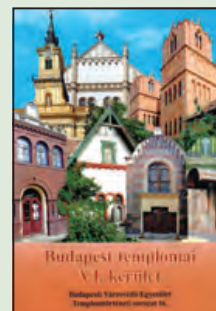
BUDAPEST TEMPLOMAI (IV. ÉS VI. KERÜLET)

Szerkesztette Fabó Beáta
Budapesti Városvédő Egyesület

A Budapesti Városvédő Egyesület Templomtörténeti Csoportja célul tűzte ki, hogy kerületenként feldolgozza Budapest templomainak történetét, építészeti emlékeit. 2002-ben indult el a nyomtatott kiadvány-sorozat, az elmúlt 14 év alatt 16 kötetet jelent meg: időrendben a III., V., XII., XVI., XVII., XXII., XX., IX., VIII., X., I., XVIII., XI. és VII. kerületek anyaga. 2015-ben újabb két kötettel bővült a sorozat, az egyik a IV. kerületi, a másik a VI. kerületi templomokat mutatja be. Szeretnénk a kiadványokat minden olyan érdeklődőnek ajánlani, aki fogékony a főváros, esetleg szűkebb hazája történeti és építészeti értékei iránt, és az egyházközségekhez tartozó hívőknek, hogy jobban megismerjék a templomuk építésének történetét. A kiadványokban a kerületekben működő katolikus, református, evangélikus templomokat, a baptista imaházat és a zsinagógát mutatjuk be.

A sorozat kötetei megvásárolhatók a Budapesti Városvédő Egyesületnél: XII. Szoboszlai út 2–4. (Bejárat a Böszörményi útról). Telefon: 06-20 372-4424

Egy kötet ára: 1 000 Ft

ZUGLÓI LEXIKON

A szócikkeket összeállította Fodor Béla
Szerkesztette Buza Péter
Herminamező Polgári Köre – 1990

Páratlan civil vállalkozás a ZUGLÓI LEXIKON összeállítása. Nem azért, mintha nem volna más kerületeknek is ilyen típusú történelmi kézikönyve (nem soknak van egyébként), de mert ez már a negyedik kiadása azóta, hogy bő évtizede az első megjelent. Ahhoz képest tartalma is sokat változott: jelentősen bővült, főleg a biográfiai jellegű szócikkek köre. Most már szinte minden tekintetben korrekt választ adhat az érdeklődőknek, ki mindenki élt jelességeink közül Zuglóban. E mellett friss adatokat találni a szócikkek között az értékes épületekről, amelyeknek egy részét az első változat szerkesztésekor még nem vonta védelme alá a kerület. Más tematikai elemek és a gazdag illusztrációs anyag együtt érzékletesen, sőt olvasmányosan mutatja be a városrész kétszáz esztendőhöz közelítő történelmét. Megjelenését a XIV. kerület önkormányzata támogatta.

Megvásárolható hétköznapokon munkaidőben a Lipták Villában (Hermina út 3.)

Ára: 2000 Ft

NYÁRINDÍTÓ KONCERT A BFZ-VEL

Toleranciaünnep a Hősök terén
Hősök tere, 2016. június 3., 18 óra

A Budapesti Fesztiválzenekar (BFZ) június 3-án újra megtölti a Hősök terét zenével és tánccal. Miközben a világhírű muzsikuskok Fischer Iván vezényletével Stravinsky Kárttyajáték című baletzenéjét játsszák, 500 hátrányos helyzetű gyerek táncol majd együtt a téren, egy napra valódi hőssé válva. Humoros, picit ördögi és groteszk darabot hallhatunk, e szerint táncolnak majd a gyerekek is. Ünnepejük együtt a fiatalok tehetségét és bátorságát, találkozunk a BFZ ingyenes nyárköszöntő koncertjén a tolerancia és az elfogadás jegyében! ●

SZENTPÉTERVÁRI HIDAK

A város hídjainak háromszáz éves története
Budapest Főváros Levéltára, 2016. június 15-ig

A fiatal kora ellenére az UNESCO világörökség részét képező Szentpétervárt jogilag nevezik a hidak múzeumának, hiszen a számuk (több mint 340) meghaladja a város életkorát, és műszaki megvalósításukat és esztétikai megjelenésüket tekintve is méltán vívják ki az odalátogatók csodálatát. A Budapest Főváros Levéltárában megnyílt 20 roll-upból álló kiállítás ízelítőt ad e gyönyörű hidak létrejöttének háromszáz éves történetéből.

A tárlat Budapest Főváros Levéltára és a Szentpétervári Levéltári Bizottság közötti levéltári együttműködési megállapodás keretében valósult meg, válaszként a Szentpétervári Állami Akadémiai Kápolnában 2015. december 15-én megnyílt Budapest – a város és hídjai kiállításra. A szentpétervári központi levéltárakból valamint a nagy múzeumokból válogatott egyedülálló dokumentumok nemcsak az építész szakemberek, hanem a széles közönség körében is érdeklődésre tarthatnak számot. A tárlaton olyan témák képviseltetik magukat, mint a Néva folyó hajóhídjai, Észak fővárosának első fa-, kő- és fémhídjai, megvalósulatlan hídtervek, a Névát átívelő állandó hidak megjelenése, a Forradalom és a Nagy Honvédő Háború évei és hídjai. ●

A kiállítás munkanapokon 9–18 óra között tekinthető meg. A belépés díjtalan.

Kudich Zsolt: Nagy kócsagok ébredése

LÉLEGZETELÁLLÍTÓ KÉPEK BUDAPESTEN

Az 51. Wildlife Photographer of the Year / Év Természetfotósa kiállítás
Magyar Természettudományi Múzeum, 2016. augusztus 4-ig

Hogyan nyerheti el egy sürgősségi osztályon dolgozó orvos és egy norvégiai vakáción az éjjeli napsütésbe a sátorból kiszökő kislíru képe a legjobb természetfotósak járó díjat? Hogyan világít rá egy pillanatképpel a Föld ökológiai problémáira? A választ az 51. Wildlife Photographer of the Year / Év Természetfotósa kiállítás lélegzetelállító képei rejtik.

A londoni Természettudományi Múzeumtól kölcsönzött világhírű kiállítás 2016. május 4. és augusztus 4. között tekinthető meg a Magyar Természettudományi Múzeumban. A tárlat 100 csodálatos fényképet vonultat fel, kínálatában az állatok viselkedésének izgalmas pillanataitól a fenséges tájképekig sokféle felvétel megtalálható. A verseny díjazott képei között magyar fotós munkáját is láthatjuk a kiállításon. Kudich Zsolt Nagy kócsagok ébredése című képe, a Föld sokszínűsége szekció madarak kategóriájában került a döntőbe. ●

TAVASZ A KRÚDY-NEGYEDBEN

Egész napos rendezvény Óbudán
A Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum
programjai, 2016. május 28.

A Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum idén is csatlakozik a Tavasz a Krúdy-negyedben elnevezésű rendezvényhez. A szervezők konflis-utazással, gasztronómiai gyerekfoglalkozással, meseelőadással, párbajjokolással, interaktív detektívjátékkal és tárlatvezetésekkel várják a látogatókat. A múzeum kiállításai ezen a napon ingyenesen megtekinthetők, a programokon való részvétel szintén díjtalan. ●

Bővebb információ: www.mkvm.hu

Malangan maszk. Lihir-sziget, Új-Írország, 19. század vége. Giovanni Bettanin gyűjtése, 1904. Néprajzi Múzeum, Budapest
© fotó: Sarnyai Krisztina, Néprajzi Múzeum

PERSPEKTÍVÁK

Művészet és etnográfia

Magyar Nemzeti Galéria, Grafikai kabinet, 2016. október 2-ig

Amikor a 20. század elején *Pablo Picasso* és művésztársai először láttak afrikai és óceániai szobrokat, a törzsi művészet emlékeit, nyilvánvaló volt számukra, hogy ezek a tárgyak is művészeti alkotások. Bár az európai világ számára nem volt ismeretlen ez a fajta egzotikus tárgy-kultúra, ezeket a szobrokat, maszkokat és faragványokat hosszú ideig mégsem tekintették művészetnek.

A tárgyak formálása, a geometrikus díszítés és kifinomult formarend harmóniája óriási hatást gyakorolt a 20. század új utakat kereső modern művészetére, legyen szó festészetéről, szobrászatról vagy grafikáról. Picasso munkássága óta a törzsi művészet az európai művészettörténeti hagyomány része, formai és szellemi inspirációs forrás. De vajon művészetnek látja-e mindezt az etnográfus, a kutató, aki ismeri e tárgyaknak a törzsi kultúrában betöltött funkcióját? Művészetet lát-e benne a mai néző vagy érdekes etnográfiai tárgyat, egy alig ismert távoli világnak a tárgyi emlékét? A Magyar Nemzeti Galériában látható tárlat ezekből az alapkérdésekből indul ki. A kiállítás a Néprajzi Múzeummal együttműködésben valósult meg. ●

ABSZURD A THÁLIÁBAN

Zappe László

Az abszurd dráma és a bohózat, különösen a múlt előtti századforduló francia vígjátéka közötti kapcsolatról már sokan és bőségesen értekeztek. Lévén mindkettőnek alapja köznapi viszonyok, gyakori, bármikor megtörténhető esetek végletesre hajszolása. A szerző minden lehetőt és lehetetlent kifacsar valamely egyszerű, sőt együgyű esetből. Ennek a tulajdonképpen már divatjamúlt, de mégis rendületlenül népszerű műfajnak egyik – a színpadokon mára talán egyedül megmaradt – mestere *Georges Feydeau*. Most is órá találtak a Tháliában. *Hamvai Kornél* fordításában és egyszerűsítésében bemutatták a Rövid a poráz című vicces képtelenséget.

Bár a bonyodalmak végső oka nem is olyan elképzelhetetlen. Amúgy nőügyekben gátlásosnak nem mondható fiatalember képtelen kinyögni a szeretőjének, hogy nőszülni készül. Igaz, erre jó oka lehetne az, hogy a hisztérikus hölgy, amúgy filmszínésznő, folyvást öngyilkossággal fenyegetőzik. És ebben az sem zavarja, hogy másfelől talonban tart egy gengsztert azokra az időkre – és ezek nem ritkák –, amikor szerelme, aki miatt rendszeresen halni készül, hosszabb időre eltűnik. És persze a szerelmes rabló anyagi javakkal is kényeztetni.

A sok szálát az húzza szoros gubancná, hogy a link ifjú éppen annak a filmgyárnak az örökösnoáját készül elvenni, ahol

szeretője sztárkodik, amiből egyenesen következik, hogy jövődöbéli anyósa, a vállalat nagy pénzü és hatalmú tulajdonosa őt hívja meg az esküvő sztárvendégének, az ünnepség fő attrakciójának. A nyílt, egyenes beszédre képtelen férfiúnak tehát az esküvő alatt az a legfőbb gondja, nehogy a szeretője észrevegye, hogy ő a vőlegény.

Mindez azonban Feydeau-nak nem elég. A stúdióban folyton ott lábatlankodik, mindenkibe belebotlik, mindenkivel kellemetlenkedik egy fontoskodó alak, aki vacak dalocskájával hűz. Csakhogy egyébként meg anyakönyvvezető, és természetesen az esküvőn is főszerepet játszik. Olyannyira, hogy összekeveri a tanúkat és a házasulandókat, így a kissé amúgy is meghajszolt vőlegény nem a menyasszonyát, hanem leendő anyósát veszi el. És ebben is maradnak. A cím pedig azt a poént előlegezi, amivel a végül feleséggé lett anyósjelölt zárja a darabot: ezután rövid lesz a poráz.

A Thália Színházban a kitűnő kaposvári színész és sikeres rendező, *Kelemen József* szakszerűen állította színpadra a három felvonásból két részbe tömörített elmés eseményt. A képtelen cselekményt nem mélyítette igazi abszurddá, beírta a röhögtetéssel. *Cziegler Balázs* díszletei és *Cselényi Nóra* jelmezei praktikusán kiszolgálják a színészeket, illenek

rájuk a ruhák, a második részben a sok bujkáláshoz és jövés-menéshez nagyon fontos ajtók – továbbá szekrény és spanyolfal – is többé-kevésbé a helyükön vannak, amíg kell, követhető, ki honnan jön és hova megy, egy idő után meg már minden teljesen mindegy.

A színészek is megteszik, ami kell a nézők vidításához. *Pindroch Csaba* valószínűleg sohasem fogja kinőni a nyakigláb kamaszkort, hangja is mint ha örökké mutálna, így szinte el sem tévesztheti a folyton ingoványon egyensúlyozó, de el sohasem süllyedő figurát. *Schell Judit* kifogástalan sztárhisztérika, *Lovas Rozi* menyasszonyként cini modern lány, *Szabó Győző* maccona szabványgengszter. *Gubás Gabi* szerelemhős szürke verébnek éppoly meggyőző, mint máskor elegáns szépségnek. *Hunyadkúrti István* örökös másodasszisztensként jó karakter egy, a cselekményből teljességgel kimaradó szerepben. A röhögtető motort, mint rendesen, most is *Vida Péter* hajtja kifogyhatatlan energiával és minden részletében jól ismert eszköztárral. Ő a végtelen önbizalmában rendíthetetlen, ezért legyőzhetetlen, mindörökké diadalmas kisember.

A legabszurdabb persze az, hogy a Tháliában, ebben a bohóságban is az egyik legfontosabb szerepet *Molnár Piroska* játssza, aki nem csak birto kolja a nemzet színésze címet, hanem valóban az egyik legnagyobb és szakmában. De egy ilyen előadásban csak jónak lehet lenni. Nagynak nem. ●

ÉTKEZÉSI ÍRÓ

Gondold meg, és igyál!

szöveg: Jolsvai András, fotó: Sebestyén László

„Kimitiszik!” Ezt a tömör szóvonattá pépesített mondatot, így, kijelentő módban Gyula úrtól, a Metropol étterem főpincéretől hallottam a nyolcvanas években. Akkoriban a New York házban dolgoztunk (legyen az inkább, hogy ott múltunk az időt), ehhez tartozott a napi ebéd a Metropolban, mely akkor még tisztos polgári külsővel rendelkezett és nagy súlyt helyezett arra, hogy a szerkesztő urak jól érezzék magukat. Ebből a célból kellemes törzsasztalunk volt az Osvát utcai oldalon, az ablak mellett (napfény, csönd), s minden nap Gyula úr, a szmokingba öltözött főpincér vette fel tőlünk a rendelést. Megvárta, míg valamennyien összegyűlünk (heten voltunk, az Új Írás teljes szerkesztői gárdája), akkor asztalunkhoz lépett, szertartásosan meghajolt és kimondta a fent idézett mondatot: kimitiszik. S akkor mi engedelmesen felsoroltuk az italgényeket a buborékos ásványvíztől a pohár sörön át a nagyfröccsökhöz.

Egy ízben vendéget is vittünk magunkkal, egy Londonba szakadt hazánkfiát, aki (egy kicsit persze nekünk alakítva a világfi szerepét) alaposan leteremtette Gyula urat:

hogy tudna ő bármiféle italt rendelni akkor, amikor még nincs tisztában azzal sem, mit fog enni. Gyula úr elnézést kért és sokat sejtetően mosolygott. Nem volt kedve elmagyarázni a kényes ízlésű emigránsnak, hogy a Metropol étlapján összesen egyféle sör és kétféle fehérbor szerepel, s az a kettő is a valóságban inkább egy. Úgyhogy akkor valahogy csak elsimítottuk a dolgot, hogy másnap ismét felhangozzék az ominózus mondat: kimitiszik.

Azóta sokat változott a világ, a Metropol és a mi is. Az Új Írás régen megszűnt, a szerkesztőség szétszéledt, Gyula úr égi kávéházakba költözött, új szokások alakultak a gasztronómia világában, de azért a legtöbb pesti helyen még mindig úgy kezdődik vendég és vendéglátó viszonya, hogy utóbbiak képviselője megkérdi előbbieket képviselőjét: „Mit hozhatok inni?” Ám ma már, midőn a fapados éttermekben is megannyi lehetőség közül választhatunk, igazán helyénvaló az efféle válasz: „Eldöntjük, mit eszünk, s aztán meglátjuk!”

Persze, mint mindenben, itt is nagy a szóródás. Csapvizet ma már igazán nevetlenség rendelni (hajdan minden ét-

termi asztalon állt egy kancsó, tele friss vízzel), ha az ember így jár el, könnyen megkérdezik tőle, ne hívjanak-e orvost, de a szódásüveg, manapság, a nosztalgia korában, egyre több helyen fordul elő. Ez az alsó határ, a felső pedig a csillagos épezsgők és borok a világ minden tájáról, közrendű halandóknak felfoghatatlan áron. Ma már nem ritka, hogy az italszámla meghaladja az ételét, s vannak helyek (főleg jellegzetes turistaútvonalak mellett), ahol a vendég kifosztására nagy súlyt fektetnek. Ehhez a legkézenfekvőbb eszköz az alkohol. Vendég legyen a talpán, aki hitelt érdemlően be tudja bizonyítani, nem azt az ötszillagos konyakot itta, amit számláztak neki.

De, mint mindent, lehet ezt is jól csinálni: s az ízek, illatok harmóniája, az ital és étel összhangja tényleg emelni tudja az összejövétel fényét. Előkelőbb helyeken ma már külön italfőnököt, sommelier-t tartanak, ám egy igazi vendéglős maga is otthon van a borok, sörök világában, s ha a vendég is jártas e téren, komoly eredményeket érhetnek el ketten.

Itt kezdődik a vendéglátás. ●

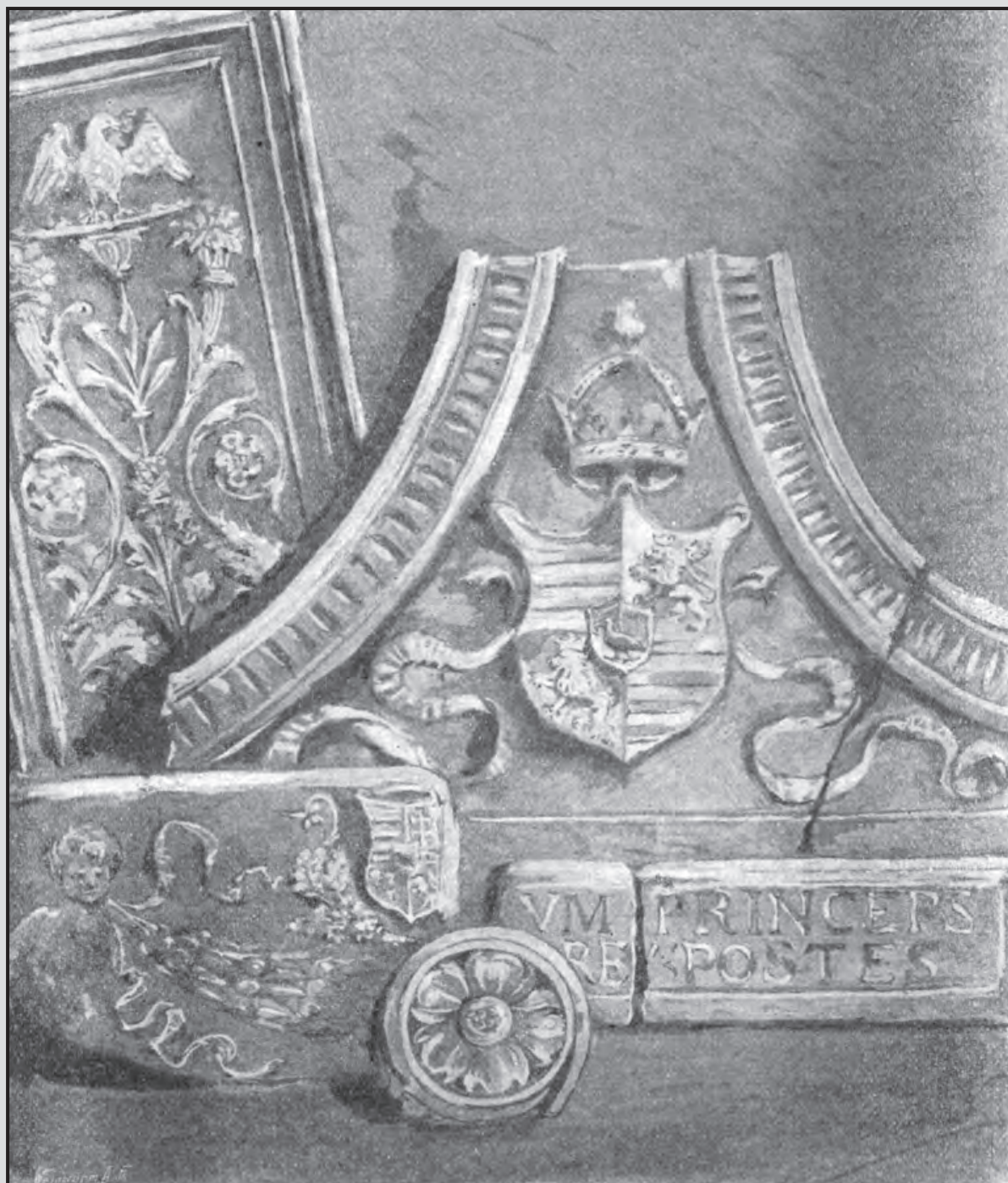
#moszkvater

A SZÉLL KÁLMÁN TÉR TÖRTÉNETE

Helyszín: Kiskeszi Múzeum, 1037 Budapest, Kiskeszi utca 108.

Nyitva: 2016. május 20 – október 2-ig. 10–18 óráig (hétfő kivételével minden nap)

Reneszánsz kőfaragványok Mátyás palotájából. Cserna Károly rajza A magyar Nemzet Története IV. kötetében (1896)

